

A vallási közösségek méltóságának sérelme az Alkotmánybíróság értékelésében személyiségi jogi jogterületen

KOVÁCS HELGA*

„A határozattal egyetértünk, ugyanakkor jelezzük, hogy a jelen döntéssel az Alkotmánybíróság nem foglalt állást (...) a nem, illetve nemi jegyek megváltoztatása és az emberi méltóság sérthetetlenlensége közötti összefüggésekről.”

Horváth Attila és Schanda Balázs alkotmánybíráknak
a 11/2021. (IV. 7.) AB határozathoz írt párhuzamos indokolása

„A többségi határozatot támogattam, ugyanakkor a prostitúció (...) semmilyen formáját nem tartom összeegyeztethetőnek az emberi méltóság sérthetetlenlenségét elismerő Alaptörvénnyel. (...) Az állam elsőrendű kötelezettsége az alapvető jogok védelme, így kötelessége a prostitúció minden formája ellen küzdeni.”

Schanda Balázs alkotmánybíró különvéleménye a 18/2020. (VII. 21.) AB határozathoz

Az Alkotmánybíróság 2021. február 19-én két kiemelt érdeklődésre számot tartó ügyben hozott határozatot. Az esetek különböző tényálláson alapultak, de összeköti őket az a tulajdonságuk, hogy az Alkotmánybíróság első alkalommal foglalkozott érdemben a polgári jogi jogvitában felmerült, közösségek méltóságsérelmének alapjogi megítélésével. A két AB határozat a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:54. § (5) bekezdése értelmezésének alkotmányos szempontjaival kapcsolatos várakozások miatt került az érdeklődés homlokterébe.

A 6/2021. (II. 19.) AB határozat alapjául szolgáló tényállás szerint egy 2016-ban megtartott, a teljes lengyelországi abortusztilalmat támogató lengyel katolikus egyházi állásfoglalás elleni tüntetésen előadott performansz során az egyik résztvevő áldoztatást imitálva egy „abortusztabletta” feliratú zacskóból fehér tablettát helyezett a másik két személy nyelvére a „Krisztus teste!” kijelentés kíséretében. A magánszemély felperesek keresete annak megállapítására irányult, hogy a személyiségük lényeges vonásának minősülő katolikus vallási közösséghez tartozásukon keresztül az alperesek e magatartással megsértették emberi méltóságukat és a vallás szabad gyakorlásához való jogukat. Keresetük egyik jogi alapjaként a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésére hi-

* PhD-hallgató. E-mail: kovacsh@birosag.hu.

vatkoztak. A Fővárosi Törvényszék a keresetet elutasította. A felperesek fellebbezése nyomán eljáró Fővárosi Ítéletábrázoló az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, és megállapította, hogy az alperesek megsértették a felperesek emberi méltóságát és a vallásszabadsághoz fűződő jogát. Az alperesek felülvizsgálati kérelme alapján eljáró Kúria a másodfokú ítéletet hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú ítéletet helybenhagyta.

A 7/2021. (II. 19.) AB határozat ténybeli alapja a *Heti Világgazdaság* hetilap 2014. december végén, „Nagy Harácsony” címmel megjelentetett címlapja, amely Gerard von Honthorst *A pásztorok imádása* (1622) című festményének átalakított változatát ábrázolta. A festmény a világszerte közismert bibliai jelenet, a betlehemi jászol képi világát idézte. Az elváltoztatás eredményeként az eredeti, gyermek Jézus előtt hódoló szereplők arcát a kormány tagjainak és más közszereplőknek arcára, a gyermek Jézus képét pedig egy halom aranypénzre cserélték ki. A magánszemély felperesnek a hetilap kiadója ellen benyújtott keresete részben annak megállapítását célozta, hogy az alperes a címlap megjelentetésével megsértette a Ptk. 2:42. §-a és a 2:54. § (5) bekezdése szerint őt megillető személyiségi jogát, amely jogsérelmet a keresztény, katolikus közösséghez tartozásával összefüggésben szenvedte el. A felperes mind első-, mind másodfokon elveszítette a pert, majd a felülvizsgálati kérelme folytán eljáró Kúria a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta.

Az első ügyben az indítványozók Magyarország Alaptörvénye II. cikkének, IX. cikk (4) és (5) bekezdésének és XXVIII. cikk (1) bekezdésének sérelmére hivatkoztak. A második ügyben az Alaptörvény II. cikkének, VII. cikk (1) bekezdésének, valamint IX. cikk (4) és (5) bekezdésének sérelmét okozó bírósági döntésekre alapították az alkotmányjogi panaszt. Az Alkotmánybíróság a 6/2021. (II. 19.) AB határozatban megállapította, hogy az elsőfokú és a kúriai ítélet alaptörvény-ellenes, ezért megsemmisítette őket. A 7/2021. (II. 19.) AB határozattal az alkotmányjogi panaszt elutasította.

A hasonló jogi problémákat felvető és minden bírósági szintet végigjáró jogviták számos kérdést vetettek fel, az ellentétes végkimenetel pedig csak fokozta a téma iránt érdeklődők kíváncsiságát a közösségek méltóságának jogi megítélésével kapcsolatban. A két, a *Magyar Közönyben* egyszerre megjelent határozat jelentős médiafigyelmet kapott, első ránézésre ellentmondásosnak látszó tartalma általános értetlenkedést váltott ki, és hatását tekintve rövidebb vagy hosszabb ideig, de mindenkit intenzíven foglalkoztatott, aki megpróbál követhető mintát találni a személyiségi jogok alapjogi megközelítésében.

1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata a közösségeket érő jogsérelmek jogi feltételeinek vizsgálatával kapcsolatban az új Ptk. hatálybalépéséig

Az Alkotmánybíróság működésének kezdete óta többször is foglalkozott a közösségeket érő sérelmek jogi vonatkozásaival. A vizsgálódást alapvetően két korlátozás határolta be: egy anyagi jogi és egy közjogi jellegű (intézményi) feltétel. Az előbbi arra vonatkozik, hogy a közösségek jogi védelemben részesítésére egészen 2013. március 25-ig kizárólag büntetőjogi eszközök álltak rendelkezésre. Az Alkotmánybíróság a 96/2008. (VII. 3.) AB határozatban foglalkozott első alkalommal a személyek csoportjának polgári jogi védelmével. A Polgári Törvénykönyvről

szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1959-es Ptk.) módosítását megsemmisítő határozat a közösségek méltóságának polgári jogvédelemben részesítésére irányuló jogalkotói törekvés teljes kudarcával járt. Az Alkotmánybíróság – a köztársasági elnök aggályainak mentén – ízekre szedte a törvénymódosítás egyes elemeit, és még a felvetődött kérdések alkotmányos relevanciáját sem állította fel. Más esetekben a székláb típusú indokolást alkalmazta,¹ vagyis nem vizsgálta meg az összes alkotmányos érvet, hanem az első alkotmányellenességhez vezető oknál megállt. Ebben az esetben azonban módszeresen végigment az összes jogi érven, valamennyivel kapcsolatban kifejtette álláspontját, és nem tett különbséget a megállapított alkotmányértékek súlyossága között, hanem egyeseket önállóan, másokat csoportosítva minősített alkotmányellenesnek. Az 1959-es Ptk. kiegészítését célzó 76/A. § hatálybalépés előtti megsemmisítése csak elméleti alapot, némi kiindulópontot nyújtott a későbbi jogszabályalkotás számára. Ebben a tekintetben már a 14/2000. (V. 12.) AB határozat is figyelmet fordított arra a különbségtételre, hogy a kitűzött cél elérése érdekében a büntetőjoginál enyhébb szankciók is alkalmazhatók. A 96/2008. (VII. 3.) AB határozat azonban olyan tényállási elemeket is alkotmányértőnek minősített, amelyek részben visszaköszönnek az új Ptk. 2014. március 15-én hatályba lépett szövegében. A megválasztott identitás bizonytalan határai, a közösséghez tartozás bizonyíthatósága, a kollektív méltóságfogalom megragadhatóságának és igazolásának kizártsága (IV.1–2. pont) az Alaptörvény negyedik módosítása után elvesztette létjogosultságát. Ezért a határozatnak csak azok az elemei lehettek figyelembe vehetők a 6/2021. (II. 19.) és a 7/2021. (II. 19.) AB határozatnak az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatára visszatekintő részeiben, amelyek nem ezekre a megállapításokra vonatkoztak (IV.3. pont). Ez utóbbiakat viszont nagyrészt eltüntette a Ptk. személyiségi jogi rendszere, amely határozottan megkülönbözteti a természetes személyek és jogi személyek csoportját, valamint az általuk gyakorolható jogokat.

A másik, a közösségek méltóságának védelmével kapcsolatos gyakorlatot befolyásoló körülmény az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény hatálybalépésével kibővült hatáskörével függött össze. A valódi alkotmányjogi panasz bevezetésével sokkal közelebb került a rendes bírósági ítékezés alkotmányosságának vizsgálata az Alkotmánybírósághoz, mint a korábban rendelkezésre álló eszközei révén. Az Alaptörvény röviddel ezután elfogadott negyedik módosítása (2013. március 25., hatálybalépése: 2013. április 1.) kiegészítette a IX. cikket a (4) és (5) bekezdés szövegével. Az új rendelkezések célja a véleménynyilvánítás szabadsága gyakorlatában érvényesülő mércék megváltoztatása volt. A negyedik módosítás indokolása szerint az Alkotmánybíróság korábbi döntéseiből következően törvényi szinten nem biztosítható hatékony fellépés a gyűlöletbeszéddel szemben. A bíróságok korábban a személyiségi jogok megsértésének megállapítását abban az esetben tartották lehetségesnek, ha a jogsértő magatartásból egyedileg megállapítható a sértett személye. A módosítás lehetőséget teremtett a gyűlölködő magatartás címzettjei számára a személyiségi jogaik megsértése miatti fellépésre. Érdekes, hogy az indokolás a gyűlöletbeszéd kategóriájában helyezte el a vallási vonatkozású megnyilvánulásokat is,

¹ A (William Twining elnevezésével) széklábérvélnél a döntést egymással versengő indokok támasztják alá, tehát mindegyik önállóan is elvezethet hozzá. Az Alkotmánybíróság ezt „harangkötel-indokolásnak” hívja, mivel a harang a kötel első meghúzásakor is megszólal, vagyis a várt hangzást már az első kötelhúzás is kiváltja.

annak ellenére, hogy a vallási tartalmú szóláshoz képest a „gyűlöletbeszéd” általában inkább olyan véleménynyilvánításra utal, amelynél a faji, etnikai, nemi vagy szexuálispreferencia-alapú jellemzők miatt kerül az egyén vagy csoportja célkeresztbe.²

E szabályozást egészítette ki a 2014. március 15-én hatályba lépett Ptk. 2:54. § (5) bekezdése, amely szerint a közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezés-módjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A tényállás – talán a gyűlöletbeszéd elnevezés tudatos elkerülésének szándékával – nem kapott külön szakaszcímet. A jogalkotó minden bizonnyal a korábbi alkotmánybírói ügyek tapasztalatai alapján egyértelműen, kellő körültekintéssel kívánta körberajzolni a személyiségvédelem polgári jogi fel-tételrendszerét a közösségek méltóságát illetően. Az Alaptörvény-módosítás és a Ptk.-javaslat indokolásának sorai között olvasva az is világossá válik, hogy az Alaptörvény érvényesülését a jogalkotó két rétegben modellezte: ha alkotmányos alapjogról van szó, akkor az Alaptörvény rendelkezéseinek hatása közvetlen, de ha nem ‘közvetlen’ alapjognak tekintik, a jogértelmezés akkor sem léphet ki az alkotmányos keretek közül. Ebben a konstellációban – különös tekintettel a korábbi alkotmánybírói határozatok hatályon kívül helyezésére – látszólag minden adva volt a személyiségi jogok védelme új szempontrendszerének kiépítéséhez. Az Alaptörvény-módosítás és az új Ptk. elfogadásával szándékolt kanyar után azonban feltárult az újabb (és tulajdonképpen az igazi) szikla az út közepén: az emberi méltóság jogi interpretálása.

2. Az emberi méltóság sajátos dimenzióinak értékelése az alkotmánybírói gyakorlatban

Bár az emberi méltóságnak befoghatatlan terjedelmű irodalma van, jogi megragadása nehéz, e fogalom határai bizonytalanok. Ráadásul a viszonylagos állandóságú meghatározásban úgy keverednek az emberi szubjektum által érzékelt és az absztrakt fogalomhasználat elemei, hogy az aktuális meghatározás sokkal többet árul el a hatályos jog társadalomban betöltött szerepéről és a jogba vetett bizalomról, mint magáról a méltóságtartalomról. Az Alkotmány 54. § (1) bekezdésének 1989. október 23-ától 2011. december 31-éig hatályos szövege szerinti jogi környezetben az Alkotmánybíróság röviddel működésének megkezdése után meghozta azt a határozatot, amely később számos határozat elvi alapjául szolgált. A 8/1990. (IV. 23.) AB határozatban a bírák az Alkotmányban szereplő legszabotáltabb alapjogra, az emberi méltóságra vezették vissza a döntés elvi tartalmát. E jogot az Alkotmánybíróság az úgynevezett általános személyiségi jog egyik megfogalmazásának tekintette, ‘anyajogként’, olyan szubszidiárius alapjogként fel-

² A gyűlöletbeszéd mint fogalom pontatlanságára és a vallási tartalmú szólástól való elvi különállására utal Russell L. Weaver az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos doktrína határainak vizsgálatával kapcsolatban. Russell L. WEAVER: *Szólás- és vallászabadság az Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 220.

fogva, „amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható”.³

Az Alkotmánybíróság adott egy új, a joggyakorlatban korábban nem ismert megközelítést: az általános személyiségi jog alkotmányos összetevőiként tekintett a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogra, az önrendelkezési jogra, az általános cselekvési szabadság jogára és a magánszférához való jogra. Az általános személyiségi jogból pedig később további jogokat „olvasztott ki”, ilyen volt az információs önrendelkezési jog [15/1991. (IV. 13.) AB határozat], az önazonossághoz és az önrendelkezéshez való jog [57/1991. (XI. 8.) AB határozat], a személyiség integritásához való jog [75/1995. (XII. 21.) AB határozat] és a testi integritáshoz való jog [75/1995. (XII. 21.) AB határozat]. Ezzel megítélése szerint a személy védettsége teljessé vált, mert egyaránt kiterjedt a személyiség statikus (identitás, testi-lelki integritás) és dinamikus elemeire (a szellemi-erkölcsi személyiség egyes megnyilvánulásai). A tartalmi elemekből levezetett további személyiségi jogok azonban már nem önálló alapjogokként jelentek meg, hanem az Alkotmánybíróság mint az általános személyiségi jog egyes megnyilvánulásait értékelte őket, és kiterjesztette rájuk az Alkotmány 54. §-ának védelmét.⁴

Az emberi méltóság alkotmányjogi értelmezése azonban megzavarta a polgári jogi jogviszonyok értékelését. Az 1959-es Ptk. az 1977-es novella óta ugyanis már tartalmazta az emberi méltóság polgári jogban megragadható vonásait a jóhírnév és a becsület védelmével kapcsolatban. E nevesített személyiségi jogok és az emberi méltóság fogalmának viszonyát Törő Károly úgy határozta meg, hogy az emberi méltóság és a becsület a jóhírnévhez képest szubszidiárius jellegű: akkor kell sérelmüket vizsgálni, ha a jóhírnév sérelme nem állapítható meg, tehát egyfajta fokozatbeliség jellemzi a viszonyukat.⁵ Azonban az emberi méltóság jogi és jogági megragadása eleve problémás volt. Az emberi méltósághoz való alapjog különlegessége a védett értékből, az emberi méltóságból fakad, amely a maga teljességében a jog eszközeivel nem határozható meg. Zakariás Kinga mutat rá, hogy emiatt a jogi meghatározásnak is különleges módját alkalmazzák. Az alkotmányokra, a nemzetközi egyezményekre és joggyakorlatukra az emberi méltósághoz való jog tartalmának pozitív meghatározása (a védett életszféra) helyett a negatív megközelítés jellemző. Ennek megfelelően – történelmi tapasztalatok alapján – bizonyos magatartásokat (halálbüntetés, kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód) tiltó rendelkezésként fogalmazzák meg, és e tiltás megsértését értékelik a jog eszközeivel. Ám az emberi méltóság sérelmére hivatkozás absztrakt tartalomra utal, ezért a jogi értékelés során szükség van világos fogódzókra a sérelem mibenlétének megállapításához.

A biológiai ember fogalom szerint a védelem tárgya az egyéni önrendelkezés potenciális képességének megőrzése, az erkölcsi ember fogalom pedig az egyéni önrendelkezésnek a morális közösségben való kibontakoztatását tekinti a jog által védett értéknek. Ennek következménye

³ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, indokolás, III.

⁴ ZAKARIÁS Kinga: *Az emberi méltósághoz való alapjog*. Budapest, Pázmány Press, 2019. 224–225.

⁵ TÖRŐ Károly: A személyiség és a szellemi alkotások védelme a módosított Polgári Törvénykönyvben. *Magyar Jog*, 1978/11. 982., 987. Idézi SCHULTZ Márton: *A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra*. Doktori értekezés, SZTE, 2020. doktori.bibl.u-szeged.hu/10406/1/SCHULTZ_DISS_2020.pdf, 126.

az, hogy az emberi méltósághoz való jog két formában jelenik meg: egyrészt általános személyiségi jogként, amely a személyiség fejlődését védő relatív jog, másrészt az emberi lét alapvető feltételeit védő abszolút jogként.⁶ Ezt a bonyolult alkalmazási tartományt nyilvánvalóan nehéz a polgári jogi személyiségi jogok területére vetíteni. Törő értelmezésében a biológiai ember fogalom védelmét inkább az emberi méltóság, az erkölcsi ember fogalom védelmét inkább a becsület védelmére vonatkozó megfontolások alapján lehet jogilag értékelni. Csakhogy e fogalmaknál is elhatárolási nehézség támad például amiatt, hogy a jóhírnév, a becsület és az emberi méltóság védelmének célja egyaránt a személy társadalmi értékelésének és megítélésének biztosítása.⁷ Az általános személyiségi jog emberi méltósággal azonosítása magával hozta a személyiségi jogok korábbi felfogásának megváltozását, átértékelését. Az 'anyajogi' jelentőség kinyilvánítása miatt viszont 1990 után az 1959-es Ptk. talaján kialakult mellett megjelent az alkotmányos értékelés is. Az alkotmánybírói értelmezés erőteljesen érvényesült, és alkalmazási elsőbbséget élvező volta jelentős hatást tett a Ptk.-ban nevesített személyiségi jogok gyakorlására.

A Ptk. Kodifikációs Főbizottság által elfogadott előterjesztésben olvasható, hogy az Alkotmánybíróságnak az emberi méltóság általános személyiségi jogként megfogalmazása a polgári jogban nehezen követhető. A főbizottság az „emberi méltóságot” azért nem tartotta a kodifikációban megfelelő kifejezésnek, mert e jognak a bírói gyakorlatban már kialakult értelme volt.⁸ A transzformálhatóság nehézségére utalás nem csak abban állt, hogy az ítélkezési gyakorlat az 1959-es Ptk. talaján más jelentést adott az emberi méltóságnak. A bírósági döntések megmutatták, hogy az Alkotmánybíróság által kinyitott ajtó elbizonytalanította a gyakorlatot, és fellazította a személyiségi jogok fegyvermezett magánjogi szempontrendszerét. Koltay András elemzi, hogy a bíróságok milyen messzire jutottak az emberi méltóság önálló értelmezésében, és ennek következtében még az új Ptk. elfogadása előtt általános személyiségi jogként azonosították az emberi méltóságot, ami az 1959-es Ptk. szövege alapján nem lett volna lehetséges. Következtetése szerint a „régii Ptk. 76. §-ában foglalt emberi méltóság így egymással versengő, eltérő értelmezéseket kapott a joggyakorlatban”, legtöbbször „a becsülethez való jog elválaszthatatlan párjaként”, hol „önálló személyiségi jogként”, bizonyos esetekben pedig az Alkotmánybíróságnak a „90-es évekbeli többségi véleményhez illeszkedően »általános személyiségi jogként« szerepelt”.⁹

A személyiségi jog autonóm fejlődése természetesen létező jelenség. Egyértelmű, hogy nincs szigorú kongruencia az Alaptörvényben kibontott jogok és a polgári jogi személyiségi jogok megfogalmazása között. Az új Ptk. 2:42. §-ában megfogalmazott generálklauzula felhatalmazza a bíróságokat arra, hogy az absztrakt emberi méltóság fogalmat annak aspektusaira figyelemmel kibontsák, részekre tagolják, azzal az egyértelmű céllal, hogy annak megragadható

⁶ ZAKARIÁS i. m. (4. lj.) 141.

⁷ TÖRŐ Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979. 352.

⁸ Az új Ptk. koncepciója. A Kodifikációs Főbizottság 2001. november 8-ai ülésén elfogadott formában szakmai vitára előterjesztette Vékás Lajos, a KF elnöke.

⁹ KOLTAY András: Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé. Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 277.

jogi tartalma a különböző jogviszonyokban, eltérő helyzetekben könnyebben alkalmazható legyen. A Ptk. jogalkalmazása ezzel a technikával vezet le nem nevesített személyiségi jogokat, ha megállapítható, hogy az általános személyiségi jog egy részét külön kell kezelni.

Az általános személyiségi jog megfeleltetése az emberi méltóság jogfogalmával tehát az Alkotmánybíróság gyakorlatának következménye, de sem problémamentesnek, sem kielégítően alátámasztottnak nem nevezhető. Pokol Béla az előbbi azonosítást egy 1957-es német alkotmánybírósági döntés hibás értelmezésére vezeti vissza. A magyar alkotmányban

„nem szerepelt a németek számára középponti jelentőségű »személyiség mindenoldalú kifejtéséhez való jog«, ezért az általános személyiségi jogot az emberi méltóság sérthetetlenségével azonosította, mivel ez megtalálható volt benne. (...) Ezzel az átértelmezéssel azonban eltorzította ezt, és annak eredeti tartalmát, a megaláztatás tilalmát eltüntetve egy teljesen más gondolati körbe toltta át.”¹⁰

„A gyakorlatban – többéves szünetekkel – ilyen »további alapjog-kiolvasztások« megtörténtek a németeknél is, de ezek inkább csak fokozatos előrelépések voltak, és nem egy elvi szintű alap utólagos nyílt megvalósításai. Ilyen elvi alap ugyanis nem adható meg, és a felett német alkotmányjogi és jogelméleti szakmai körök felzúdulásai így is sokhónapos utólagos indokolási meneteket rónak a német alkotmánybírákra egy-egy ilyen döntésük után a szakmai folyóiratokban, és különböző aspektusokban pontosításokat, az átfogó jogszerkezethez közelítéseket követel meg ez a »további alapjog-kiolvasztási« tevékenység.”¹¹

Koltay interpretációjában Pokol szerint az Alkotmánybíróság az emberi méltóságot erre alkalmazhatóbb alkotmányos szabály hiányában azonosította az általános személyiségi joggal azért, hogy a személyiség szabad kibontakoztatására vonatkozó általános alkotmányi rendelkezést pótolja.¹² Ez a feszülő ellentét most is jelen van a testületben. Pokol a 3263/2018. (VII. 20.) AB határozathoz írt különvéleményében óva inti a jelenlegi Alkotmánybíróságot a korábbi testület 'láthatatlan alkotmányának' értelmezésétől, amellyel szemben ő a véleménynyilvánítási szabadság korlátjaként az emberi méltóság sérthetetlenségének a megalázás tilalmaként értelmezését preferálná. Ezt azzal indokolja, hogy az alkotmányozó intenzívebbé tette az emberi méltóság sérthetetlenségének védelmét a véleménynyilvánítás terén, új mércét húzott a közszereplők vonatkozásában.¹³

Koltay utal arra is, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépése után többször foglalkozott az emberi méltóság és az általános személyiségi jog kapcsolatára vonatkozó korábbi megállapítások alkalmazhatóságával [30/2013. (X. 28.) AB határozat], néhányban

¹⁰ POKOL Béla: Gondolatok az alkotmánybírósági döntések elvi alapjaihoz. *Közjogi Szemle*, 2012/1. 160–171. Az általa elemzett német alkotmánybírósági gyakorlat a német jogállamiság-felfogáson alapszik. Robert von Mohl tekintette a jogállam egyik kritériumának, hogy lehetővé teszi az észszerű emberi célok elérését. ROBERT VON MOHL: *Die Polizei-Wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates*. Tübingen, Laupp, 1866. Egy részlete magyarul Jogállam címmel jelent meg a Takács Péter szerkesztette *Joguralom és jogállam* kötetben (Budapest, ELTE, 1995. 32–36.).

¹¹ POKOL Béla: *Jogelmélet: társadalomtudományi trilógia II.* Budapest, Századvég, 2005. 94–95.

¹² KOLTAY i. m. (9. lj.) 270.

¹³ Okfejtését több hasonló tárgyú határozatban megismételte, pl. a 29/2019. (XI. 4.) AB határozathoz fűzött különvéleményében.

mege erősítette a korábbi értelmezési gyakorlatát [25/2012. (V. 18.) AB határozat; 7/2014. (III. 7.) AB határozat; 3038/2014. (III. 13.) AB határozat; 24/2014. (VII. 22.) AB határozat].¹⁴ A 30/1992. (V. 26.) AB határozatot megerősítő 7/2014. (III. 7.) AB határozat igyekezett relativizálni a szólásszabadság korlátainak értelmezésére vonatkozó érvek felhasználhatóságát annak ellenére is, hogy megállapította: az Alaptörvény IX. cikkének szövege további különbségeket mutat a szabad véleménynyilvánításra vonatkozó korábbi alkotmányszöveghez képest.¹⁵ Az Alkotmánybíróság korábbi szólásszabadság-értelmezésének átmentését a 7/2014. (III. 7.) AB határozatban azzal indokolta, hogy gyakorlatának

„kezdetől fogva sarokköve volt az, hogy mások emberi méltósága a véleményszabadság korlátja lehet. Az alapjogok korlátozásának általános szabályaiból következően a lényeges alkotmányossági kérdés az volt, és továbbra is az, hogy az emberi méltóság védelmét szolgáló szabályozás mely esetben minősül a szólásszabadság szükséges és arányos korlátozásának. (...) Az emberi méltóság védelméhez való jog ugyanis csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan, míg mint általános személyiségi jog és a belőle fakadó részjogok korlátozhatók.” [24].

Az idézett szövegrészben az ekkor már több mint húszéves megközelítés egyértelműen visszaköszön, amelynek lényege, hogy nem a szólásszabadságnak kell meghajolnia az emberi méltóság előtt, hanem fordítva.¹⁶ Meghökkenítő, hogy egy évvel a negyedik Alaptörvény-módosítás után, amit az alkotmányozó hatalom egyértelműen mérföldkőnek szánt az emberi méltóság tiszteletének prioritásával kapcsolatban, az Alkotmánybíróság a II. cikk jelentés tartalmára ellenére is helyesebbnek tartotta a ‘korlátozhatatlan legbensőbb mag’ elvére alapítani a döntési szempontrendszert. Az emberi méltóság sérthetetlenségének deklarálása nélküli alkotmányszövegen alapuló értelmezésre visszautalásból annyi mindenképpen következik, hogy az Alkotmánybíróság már alapjogi szinten sem tudott mit kezdeni az Alaptörvény emberi méltóságra vonatkozó rendelkezésével. Ezt támasztja alá az a szövegekben jól megfigyelhető vonás is, hogy a szólásszabadság témájú ügyekben nem határolja el világosan az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) ítéleteinek relevanciáját saját döntéseitől. A 7/2014. (III. 7.) AB határozat jelentős figyelmet szentel az EJEB-gyakorlat elemzésének (III. rész [25]–[34]), majd saját értelmezését is azzal indítja, hogy „a korábbi gyakorlatában, valamint az EJEB esetjogában megjelenő – és a fejlett demokráciák által közösen vallott – elvi tételeket is figyelembe véve értelmezte az Alaptörvény IX. cikkében foglalt szólás- és sajtószabadságot” [38].

A pozicionálás jelentősége megítélésem szerint abban áll, hogy az Alkotmánybíróság 2014-ben és azóta sem fordított figyelmet a saját, valamint az EJEB ítélezési gyakorlatának jogi háttere közötti lényeges különbségre. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye mint az EJEB által alkalmazott anyagi jog nem nyújt közvetlen védelmet az emberi méltóságnak. A fogalom az egyezményben nem is szerepel, a 13. kiegészítő jegyzőkönyv preambuluma ugyan azzal kezdődik, hogy a részes államok kinyilvánítják az élethez való jog mint alapvető érték melletti el-

¹⁴ KOLTAY i. m. (9. l.) 273.

¹⁵ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, indokolás [24].

¹⁶ Ahogyan ennek kétségségségére Juhász Imre a határozathoz fűzött különvéleményében rá is mutatott. Indoklás [94].

kötelezettségüket, ezt a halálbüntetés eltörlésének szükségességével kapcsolatban teszik. A véleménynyilvánítás szabadságáról szóló 10. cikk 2. pontjában pedig mindazon lehetőségek közül, amelyek indokolhatóvá teszik a korlátozó intézkedéseket, az emberi méltóság hiányzik. Következésképpen az EJEB a véleménynyilvánítás szabadságának sérelmét nyilvánvalóan ebben az értelmezési tartományban, a korlátozás eseteitől függően vizsgálhatja és azokhoz viszonyítva mérlegelheti. Összemérheti például a magán- és a családi élet tisztelgetben tartásához való joggal, és juthat arra az eredményre, hogy az utóbbinak meg kell hajolnia a szólásszabadság előtt. E logikai rendben teljesen érthető, hogy az alkalmanként az EJEB-határozatokban mégis megjelenő – hiszen az egyes nemzeti jogokban deklaráltsága miatt látenszen az EJEB által is tudomásul vett – emberi méltóság fogalom ugyanilyen megítélés alá esik, e méltóság az előbbieket miatt korlátozhatja az egyezmény által védett szólásszabadságot.

A magyar jogrendszerben azonban a helyzet éppen fordított: az Alaptörvény sérthetetlennek nyilvánítja az emberi méltóságot, és védelmet nyújt a méltósághoz való joghoz. Ezért az Alkotmánybíróságnak a szólásszabadságot az emberi méltóság lehetséges korlátozásaként kellene felfognia és értelmeznie. Az Alaptörvény és a Ptk. e tekintetben határozott, azokból az következne, hogy a szólásszabadságnak kellene meghajolnia az emberi méltóság előtt, és nem fordítva. Az Alkotmánybíróság azonban az Alaptörvény hatálybalépése után megítélésem szerint elmulasztotta a jogi szövegekörnyezet megváltozásából eredő következtetések levonását, és fenntartotta korábbi ítélkezési gyakorlatát, még az Alaptörvény szövegének figyelmen kívül hagyása árán is.

Az emberi méltóságnak az 'általános személyiségi jog' olvasatakénti interpretálása egyébként 2014-től egy ideig csak elvétve volt megtalálható a határozatokban, és általában megfogalmazódott vele szembeni ellenvélemény is,¹⁷ ami arra utal, hogy az Alkotmánybíróság valamennyire reagált az őt ért kritikákra. Az Alkotmánybíróság egyébként határozataiban konzekvensen kerüli saját értelmezési gyakorlata kisebb vagy nagyobb irányváltásainak megjelenítését, a figyelmes olvasó számára mégis nyomon követhető a jogi gondolatmenetek megváltozásának ténye annak explicit kinyilvánítása nélkül is, elsősorban a különvéleményekben, párhuzamos indokolásokban. A kitérő nem tartott sokáig: 2018-tól ismét hangsúlyosabb lett a 'korlátozhatatlan legbensőbb mag' minimális védelme a gyalázkodással szembeni védelem helyett. Az Alkotmánybíróság 11/2014. (IV. 4.) AB határozatában még kiindulópontként tekintett arra, hogy az Alaptörvény hatálybalépése után az emberi méltósághoz való joghoz kapcsolódó alkotmánybírói határozatokat megerősítette, és megállapította, hogy „[a]z Alaptörvény az Alkotmánynál is erősebben hangsúlyozza az emberi méltóság megalapozó szerepét értékrendjében: az emberi méltóságot kifejezetten »sérthetlenné« nyilvánítja” [29]. A 3263/2018. (VII. 20.) AB határozatában azonban a szabad szólás alkotmányos határát illetően megint nem a becsmérlő vagy gyalázkodó jellegre koncentrált, hanem csak azokkal a véleménynyilvánítá-

¹⁷ A 3371/2019. (XII. 16.) AB végzés indokolásának [14] bekezdésében az Alkotmánybíróság kijelenti, hogy az emberi méltósághoz való jogot az „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazásának tekinti. Megismétli a 8/1990. (IV. 23.) AB határozat „anyajog”-teóriáját, majd következetes gyakorlatként hivatkozik az általános személyiségi jog tartalmi elemei közötti, önazonossághoz való jogra. Az e határozatot idéző 13/2020. (VI. 22.) AB határozathoz fűzött különvélemény kifejezetten arra hivatkozva, hogy az alkotmánybírói többség korábban belátta, az értelmezés nem „újítható fel”, lévén, nem ez szerepel az Alaptörvényben, nem tartja elfogadhatónak az indokolást ([89]).

sokkal szemben állított fel tilalmat, amelyek az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütköznek, azaz a méltóságnak az emberi mivolt lényegét jogilag megragadó tartalmát sértik.

„Az emberi méltóságnak ezt a korlátozhatatlan tartományát nem a méltóságból fakadó egyes rész-jogok (pl. becsület, jóhírnév) minősített, intenzív becsmérése sérti, hanem az, ha a véleménynyilvánítás eleve ennek a sajátosan védett szférának a megsértésére irányul. Ilyen jogsértés lehet pl., ha a közlés az emberi természet legfelsőbb körébe hatol, öncélúan támadva a személyiség és az identitás lényegét alkotó vonásokat” [40]–[41].¹⁸

A védelem tárgyi körének meghatározási szempontja egyértelmű, a tárgyi kör azonban aligha.

Az előbbiekből talán már kitűnt, hogy a Ptk. 2014. március 15-ei hatálybalépésekor az emberi méltóság fogalom jogi tartalommal kitöltése bizonytalan volt,¹⁹ amit részben az Alkotmánybíróság Alaptörvény-értelmezéssel kapcsolatban folytatott struccpolitikája okozott. Elismertté vált, hogy a közösségeket megilleti az emberi méltósághoz való jog tisztelete, de a „községek méltósága” kifejezésnek semmilyen attribútuma nem kapott világos jelentést. Sem az, hogy a jogosultság a közösség tagjait illetően érvényesül, vagy a közösség saját jogán, sem pedig az, hogy hol kezdődik a közösség méltóságának az egyénen túlmutató, közösségi dimenziója. Világos volt, hogy ennyire homályos narratívával a polgári jogi személyiségvédelmi gyakorlat sem juthat messzire a jogértelmezésben.

A határozatok elemzése előtt még két fontos körülményre kell felhívni a figyelmet. Elsőként a már említett, német alapjogi gyakorlat felhasználásával kialakított emberi méltóság fogalmával kapcsolatos értelmezési problémára és a feloldás elmulasztására. A 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat a véleménynyilvánítás jogának gyakorlásával kapcsolatos korlátot az emberi méltóság emberi mivolt lényegét meghatározó magjának védelmezésében jelölte meg. Azonban az Alkotmánybíróság soha nem tisztázta, hogy az Alaptörvény negyedik módosítása – amely kétségkívül változtatni akart, és a jogi szöveg szintjén változtatott is az előbbi konstelláción – mennyiben emelte az emberi méltóságot a többi alapjog fölé. Az emberi méltóságnak a megaláztatás tilalmától való elszakítása Pokol szerint két irányban is érzékelhető problémát okoz:

„[B]ármint bele lehet így érteni, amit az egyes értelmező az emberi lényeggel érintkezőként azonosít, de másrészt le is szűkíti a tartalmát, mert lehet ugyan valami megalázó, de az emberi lényeg szempontjából közömbös, és akkor ez nem szankcionálható. (...) A IX. cikkben foglalt szabadságjog esetében az egyes embert megillető emberi méltóság mellett a nemzeti, vallási stb. közösségek méltóságát is a véleménynyilvánítási szabadság korlátjaként említve (...) nyilvánvaló, hogy a gyalázkodás és a megalázás ellen védi ezt. Így a kiáltó ellentét a két értelmezés között – absztrakt emberi lényeg védelme, illetve megalázás elleni védelem – különösen nyilvánvaló” [67].

¹⁸ Ugyanezen a gondolatmeneten alapul a 3333/2018. (X. 20.) AB döntés és a 6/2018. (VI. 27.) AB határozat.

¹⁹ Koltay András finom megfogalmazása szerint „nem könnyíti meg az értelmezést végző dolgát az a körülmény, hogy az emberi méltóság jogának mibenléte a 2013-as Ptk.-ban sem minden tekintetben tisztázott”. KOLTAY András: A gyűlölet magánjogi korlátozása. A Ptk. és a gyakorlat kezdeti tapasztalatai. In: MOLNÁR Gábor Miklós (szerk.): *Bonus Iudex. Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press – Kúria, 2018. 219.

A másik figyelembe veendő körülmény, hogy az Alkotmánybíróság a negyedik módosítás után – Koltay megfogalmazásában – csak közvetett választ adott arra a kérdésre, hogy a IX. cikk (4) bekezdésében foglalt „alkotmányos rendelkezés vajon alkalmas-e az eddigi »status quo« felborítására, következik-e abból, hogy a versengő jogok között – a méltóság javára – egyértelmű, a jogalkalmazás számára mozgásteret nem engedő hierarchia áll fenn”.²⁰ A közvetett választ 2013 után még jó néhány – mint erről később szó lesz, merőben eltérő irányt felvázoló – határozat követte.²¹

3. A 7/2021. (II. 19.) AB határozat – „Nagy Harácsony”

A *HVG*-címlap az újság külön életet élő részévé vált, a szerkesztők folyamatosan pásztázzák a közélet kiemelésre számot tartó eseményeit, és e felületen heti rendszerességgel döntően negatív belpolitikai kritikát fogalmaznak meg a kormánnyal kapcsolatban. A kritika hangvétele provokatív, és a vicclapok alacsony színvonalú nyelvi humorát idézi, ami az elmúlt évtizedek alatt szinte a hetilap címlapjának védjegyévé vált.²² A jogvita alapjául szolgáló tényállás sem volt ismeretlen a média terén, a *HVG* címlapján korábban szerepelt már „Kiskarácsony” (1993. december – Kormányfőválasztás), „Hitel, remény, szeretet” (2008. december – Év vége lírában), mert a lap előszeretettel használja fel szöviccgýártásra a keresztény vallással kapcsolatos kifejezéseket. A hetilap sosem tekintette magát kereszténybarát szellemiségű folyóiratnak, de választott témái és kritikus hangvétele miatt ettől függetlenül is visszatérő szereplője a személyiségi jogi (különösen sajtó-helyreigazítás, jóhírnév vagy becsület megsértése, illetve képmással visszaélés tárgyában indult) polgári pereknek. Keresztény kultúrára épülő társadalomban az emberek mindenféle karikatúrához hozzá vannak szokva, a gúnyos rajzok, egyéb képi ábrázolások a környezet részei,²³ ilyen tárgyú és érdemben befejeződő per azonban korábban nem indult.

Mindhárom rendes bírósági határozat indokolása kellően részletes ahhoz, hogy az olvasók számára világos legyen, az adott bíróság mit tekintett releváns körülménynek az ügyben, milyen jogi szempontok szerint és érvek alapján jutott a végkövetkeztetésére. Az Alkotmánybíróságnak tehát nem volt nehéz dolga a támadott határozatok tartalmának feltárásával, jól kirajzolódott belőlük a bíróságok közösségek méltóságával kapcsolatos jogértelmezése, amit még az sem bonyolított, hogy különböző lett volna a bíróságok döntése. Ilyen konstellációban a valódi alkotmányjogipanasz-ügy előzményi anyaga kétségkívül alkalmas a gyakorlat alakításához szükséges alkotmányossági szempontok, mércék, világos elhatárolások, meghatározások megfogalmazására.

²⁰ KOLTAY András: A gyűlöletbeszéd korlátozása a magyar jogrendszerben. In: KOLTAY András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon. Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013. 108.

²¹ 14/2016. (VII. 18.) AB határozat; 3001/2018. (I. 18.) AB határozathoz hét alkotmánybíró által fűzött különvélemény; 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat; 19/2019. (VI. 18.) AB határozat; 3048/2020. (III. 2.) AB határozat.

²² Néhány példa az elmúlt évekből: „Mázliasszonyok – NER-feleségek közpénzesőben”, 2019. április 17.; „Kamupipóke – Varga Judit és a vagyonyilatkozatok meséi”, 2021. február 3.; „Aki nem lop egyszerre”, 2018. október 17.; „A közpénz rabja – Az MNB-alapítványok milliárdjai”, 2016. április 28.; „Monotóni – belvárosi ingatlankereskedelmi társasjáték”, 2016. június 23.

²³ René NOUAILLAT: Nevetés, karikatúra és vallás. *In Medias Res*, 2016/1. 102.

A 7/2021. (II. 19.) AB határozatra vonatkozó indítvány befogadásánál az Alkotmánybíróság alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek minősítette, hogy hogyan értelmezendő a Ptk. 2:54. § (5) bekezdése az Alaptörvény II. cikkével összhangban – az Alaptörvény IX. cikk (4) és (5) bekezdéseire is figyelemmel. Ebből a megfogalmazásból az következik, hogy az Alkotmánybíróság az emberi méltóság Alaptörvény szerinti értelmezését tekintette alapvető alkotmányjogi összefüggésnek a polgári jogi tényállás szempontjából. Az Alaptörvényben konkretizált alapjoghoz képest annak eredőjét hívta fel viszonyítási pontként, amiből sejteni lehet, hogy ismét átugrani készült a generális és speciális rendelkezések megkülönböztetésével kapcsolatos maximát, amit korábbi határozataiban hol alkalmazott, hol nem. Ennek abból a szempontból van jelentősége, hogy az elmúlt három évtized alatt fokozatosan végbement a magánjog közjogiasítása, és az alkotmánybíráskodás közbejöttével a speciális magánjogi szabályok felett általános jelleggel az alkotmányjog érvényesül, az alkotmányjogon belül viszont a mindenkori alkotmány általános, jogelvi rendelkezéseinek generalitása és a speciálisabb szabályai között nincs ilyen, megegyezően alapuló elsőbbségi elv.²⁴

Az alkotmánybírói határozat vizsgálódásának körében támaszkodik a Ptk. elfogadásának alapjául szolgáló T/7971. számú törvényjavaslat végleges szövegére, amely szerint a közösséget érintő személyiségi jog-sértés elleni jogvédelmet a törvényalkotó csak kirívó és indokolt jogsértés szankcionálása érdekében kívánta lehetővé tenni, amit a javaslat négy szövegelemmel (a „személyiség lényeges vonásának minősülő”, a „nagy nyilvánosság előtt”, a „súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó”, valamint a harmincnapos határidő) tett konkrétá. Az első és a harmadik elem veti fel a jogértelmezési kérdések többségét. A törvényjavaslat a személyiség lényeges vonását azzal a céllal hozza összefüggésbe, hogy csak komoly esetben és csak a közösséghez tartozók kapjanak jogvédelmet. A „komoly eset” jelleg a lényeges és a lényegtelen személyiségvonások közötti különbségtétel követelményét állítja fel, a közösséghez ténylegesen tartozás pedig – kifejezett külsőségekben megnyilvánulás nélkül is – legalább a belső meggyőződést várja el a jogérvényesítő személytől. A „súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó” fordulat a hírnév- és becsületvédelem terepén szokásos nehézségek elé állítja a jogalkalmazást azzal a Henry James-i fordulattal, hogy az értelmezésbe további szempontot is vegyíteni kell: nem az igényérvényesítő, hanem közösségének méltóságát kell jogsértéssel érintettként kezelni. Ezt később a határozat is megállapítja.

Az Alkotmánybíróság – határozatának [25] bekezdésében – bevonja a IX. cikk (4) bekezdésének korábbi, mindössze néhány éves értelmezési gyakorlatát a IX. cikk (5) bekezdésének értelmezésébe, amihez három indokot is fűz. Elsőként, hogy a IX. cikk (4) és (5) bekezdését egyaránt az Alaptörvény negyedik módosítása vezette be. Ennél talán lényegesebb ok, hogy mindkét rendelkezés az emberi méltóság védelmére szolgál. A harmadikként felhozott érv a megelőző értelmezési gyakorlat felhasználására a két rendelkezés közötti szövegezésbeli hasonlóság (a „nem irányulhat mások méltóságának megsértésére” fordulat). Ha ez mindössze

²⁴ Pokol Béla ebből arra következtet, hogy a „jogbiztonság”, az „emberi méltóság” és hasonló alkotmányi deklarációból mint legáltalánosabb szabályokból levezetett döntések és azok a határozatok, amelyekben a speciális alkotmányjogi rendelkezések megelőzik az általánosabbakat, látszólag véletlenszerűen követik egymást, valójában azonban a technika mindenkori többség megegyezésén alapul. POKOL Béla: *Kettős állam és duplázódás. Alkotmányi jog és a jogrendszer duplázódása*. Budapest, Alapjogokért Központ, 2020. 30–31.

annyit jelent, hogy az Alkotmánybíróság kiindulópontként tekintett az emberi méltóság legutóbbi gyakorlatára és alkotmányos szöveggörnyezetben értelmezésére, akkor a megszokott technikát alkalmazta.

Az Alkotmánybíróság jellemzően támaszkodik már kialakított értelmezési gyakorlatára, precedensként kezeli korábbi határozataiban foglalt elvi megfogalmazásait, kiemelve közülük az ügyvel kapcsolatban releváns gondolati tételeket, és igyekezik összehangolni az új rendelkezés értelmét a rendelkezésére álló értelmezési eszközeivel. Erre utal a gyakorlatból érkező két tételmondat: a 7/2014. (III. 1.) AB határozatból ismert vélemény szabadság-határvonal hangsúlyozása annak deklarálásával, hogy nem terjed ki az alkotmányos védelem az emberi méltóság korlátozhatatlan magját sértő, így az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos becsmélésében testet öltő véleményre, másrészt az egyes ember és az emberi méltóság mint absztrakt fogalom megsértésének megkülönböztetése a 3048/2020. (III. 2.) AB határozatban kifejtettek szerint.²⁵

Ezután vonja le az Alkotmánybíróság a vélemény szabadság határával kapcsolatos első következtetését, miszerint az nem valamely közösségnek, hanem a közösség méltóságának megsértése. „A közösség méltóságának megsértése nem azonos a közösség megsértésével, s még kevésbé a közösség egyes tagjai érzésének megsértésével.” [29] Nem ez a kijelentés okoz problémát, hiszen különböző megfogalmazású, jogi értékelést kívánó jelenségek esetén vélelmezni kell az eltérő jelentéstartalmat. Nehézség inkább az egymáshoz viszonyítás módja miatt támad: az Alkotmánybíróság a „közösség méltóságától” fokozatosan távolítja előbb a „közösség megsértését”, majd a „közösség egyes tagjai érzésének megsértését”.²⁶ Ennél a pontnál azonban megáll a fejtegetés.

Azt már tudjuk, hogy mivel *nem* azonos a közösség méltóságának megsértése mint jelenség, de továbbra sem kapunk semmilyen támpontot ahhoz, hogy mit kellene annak tekintenünk, vagyis a negatív meghatározáshoz képest mit kell érteni a közösség méltósága, megsértése, illetve a két fogalom együttállása alatt. A határozat indokolása szerint a közösség tagja szubjektív értékítéletének, érzelmi beállítottságának vagy érzékenységének megsértése *nem feltétlenül* jelenti az *illető* emberi méltóságának, illetve a *közösség méltóságának* a megsértését. Ebből az következik, hogy jelentheti is, meg nem is, van olyan esetkör, amikor a szubjektív megítélés vagy érzékelés lehet méltóságsértőnek értékelni, és van olyan is, amikor nem lehet [ekkor tehát ez utóbbira kiterjed a IX. cikk (1) bekezdése szerinti védelem]. Ha a szubjektív megítélés egybeesik az objektívvel, annak a megkülönböztetés szempontjából semmilyen hozzáadott értéke nincs. Az előbbi meghatározáshoz képest továbbra is teljes homályban marad, hogy mi-ben áll a különbség az egyén és a közösség méltósága között, és ezt az *obscura per obscura* érzést a határozat további része sem oszlatja el.

²⁵ Az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése „a véleménynyilvánítás szabadságának határát jelöli ki, ez a határ ugyanakkor nem valakinek a megsértése, hanem az emberi méltóság megsértése. A személyiséget szubjektíve sértő, de az emberi méltóság sérelmét el nem érő kifejezéseket az Alaptörvény IX. cikke védi”. 3048/2020. (III. 2.) AB határozat, indokolás [31].

²⁶ Gárdos-Orosz Fruzsina elemzi, hogy a protektív német gyakorlat is elkülöníti az egyének méltóságának védelmi eszközrendszerét a közösségek méltóságára alkalmas eszközöktől. GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – PAP András László: Gondolatok a gyűlöletbeszéd szabályozásának jogi és jogpolitikai környezetéről. *Allam- és Jogtudomány*, 2014/2. 15.

Ettől függetlenül az indokolás azonnal továbblép a „súlyosan sértő” és az „indokolatlanul bántó” jelzők értelmezéséhez, példaként említve a megvalósulásnak azt az esetét, ha a közlés a közösség tagjai emberi méltóságának korlátozhatatlan magját sérti, illetve ha egyébként öncélúan a közösség, illetve tagjai méltóságának megsértésére irányul. A példa első fele tehát visszanyúl a méltóság harmincéves ‘korlátozhatatlan mag’ eleméhez, ami arra enged következtetni, hogy ismét felhívhatónak tartja az Alkotmánybíróságnak a negyedik Alaptörvény-módosítás után megerősített korábbi, emberi méltósággal kapcsolatos határozatait. A közösség vagy tagja méltóságának öncélú megsértése visszalöki az értelmezést a [29] bekezdéshez, a közösség méltóságának negatív meghatározásához, ez pedig *circulus vitiosus* jellegűvé teszi az egész okfejtést. A majdani vizsgálathoz azonban még annyi támpontot sem nyújt, amennyi más államokban rendelkezésre áll, például hogy az irányultságot a vallásra és annak gyakorlására vagy pedig a hívőkre kell megállapítani.²⁷

Az Alkotmánybíróság ezután is megtartja a negatív meghatározási módszert: nem követelmény a közösséget legkevésbé bántó stílus vagy forma kialakítása, nem minden közlésre vonatkozik, csak a súlyosan sértőre, nemcsak a vallási kisebbséget illeti meg az igényérvényesítés joga, hanem másokat is, a fellépés nem az adott területen képviselt számaránytól függ, mert annak nincs igazi relevanciája.²⁸ Ezek a szempontok az utolsó kivételével az Alaptörvény és a Ptk. rendelkezésének szövegelemeit ismétlik meg. A testület nem tartja az Alaptörvénnyel összhangban állónak azt az elsőfokú bírósági következtetést, hogy ha a véleménynyilvánítás közügyek vitatására irányul, akkor a vallási jelkép bármely felhasználása feltétlenül jogszerű, és kinyilvánítja, hogy a közösség méltóságának megsértése nem csak célzatosan valósulhat meg (ezeket már a kúriai ítélet okfejtésébe is bele kellett érteni, amely a tényállás megvalósulásával kapcsolatban a célzatosság kérdését terelte helyes mederbe). Az Alkotmánybíróság utolsó megállapítása, hogy a közösség tagjainak sérelemérzetéből nem következik szükségszerűen a jogsértés megállapítása, de a jogvédelem sem tagadható meg pusztán amiatt, hogy az alperes mögöttes céljaként társadalmi vagy politikai üzenetet határoz meg [37]. A szempontrendszer érdemi részében evidenciákat tartalmaz, többnyire olyan korlátok hangsúlyozásával, amelyek a jogalkalmazásban egyáltalán nem jelentenek problémát.²⁹

Az ezután levont következtetés lényegében két érven nyugszik, a Kúria által elvégzett, tartalmi alapú irányultságon (a közlés célján) és a konkrét politikai vélemény azonosításán. Vagyis

²⁷ Lilia BENSEDRINE-THABET: Szólásszabadság és blaszfémia eltérő kultúránkban. *In Medias Res*, 2016/1. 77.

²⁸ A legutolsó szempont azzal függhet össze, hogy az EJEB-gyakorlatra, a Kúria által felhívott *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, 13470/87 sz. ügyben 1994. szeptember 20-án hozott ítéletre az alapügyben mindkét fél hivatkozott. Az ítélet 56. pontjában a bíróság releváns szempontként utalt a katolikus vallás tiroliak körében elsöprő többségi jelenlétére. Koltay foglalkozik ebben az összefüggésben azzal, hogy „a régió vallási békéje megőrzésének biztosítása” érdekében a cselekvésnek jelentősége volt, mint ahogy a gyűlöletbeszéd szabályozása a többségi közösséget is védi. KOLTAY András: *Tézisfüzet – Tudományos tevékenységet áttekintő összefoglalás habilitáció elnyeréséhez „Jog- és Államtudományok” tudományágban*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2015. 8., 44.

²⁹ A „probléma nélküli” jellemző az egyéni méltóságvédelem polgári jogi gyakorlatára vonatkozó megjegyzés, mert az is lényeges körülmény, hogy a Ptk. hatálybalépése óta eltelt időben egy számjegyjű adat a 2:54. § (5) bekezdésére alapított keresetek száma, érdemben pedig az Alkotmánybíróság két határozatának megjelenéséig rendes bíróság csak a két alaphatározatban döntött el ilyen jogvitát. Azonban az Alkotmánybíróság által felsorolt elemek és szempontok teljesen bevettek az ítélezési gyakorlatban.

az Alkotmánybíróság a közölt vélemény tartalmához okszerűen igazodónak tekintette a képileg megjelenített vallási hasonlatot mint a közlés kifejezőmódját. Nem kérte számon a Kúrián azt a gyakorlatot, hogy a címlapon közölt információ értelmezéséhez figyelembe vette a lap belső tartalmát, holott a sajtóközlemények *lead*-jeivel kapcsolatban kialakított gyakorlata éppen ellenkező logikájú. A 8/2018. (VII. 5.) AB határozat a cikk címéről kialakított értékelést, amely szerint a címben foglalt pontatlanságot, valótlanyságot a cikk egészének fényében kell megítélni, olyannak tartotta, amely nem érvényesíti kellőképpen az Alaptörvény VI. cikkéből fakadó alkotmányossági szempontokat. Ezen alapult a bírói döntés megsemmisítése. Az Alkotmánybíróság e határozatában azt fejtette ki, hogy

„a cím nem egy, a cikk mondatai vagy fordulatai között, hanem az olvasók figyelmének felkeltésében és a cikk tartalmának megragadásában központi szereppel bíró kiemelés, amelynek így adott esetben a személyiségi jogok sérelmére nézve is fokozott hatása lehet. Ez a kiemelő, hangsúlyozó szerep az írás címének önálló jelentőséget ad, amihez önálló értékelésnek kell társulnia a személyiségvédelem körében. Az írás címének megítélése ezért nem oldható fel a többi résszel való együttes értékelésben” [31].

Nehéz attól elvonatkoztatni, hogy a címlap egy cikk címéhez képest mennyivel különállóbb egység az újság belső tartalmához viszonyítva még abban az esetben is, ha a lapszámnak van a címlappal összefüggő cikke.

Még zavarba ejtőbb az indokolásnak az a mondata, amelyik szerint a testület hangsúlyozottan „nem arról foglalt állást, hogy a jelen ügyben a (...) konkrét folyóiratcímlap súlyosan sértette vagy indokolatlanul bántotta-e a katolikus vallási közösséget és ezen keresztül az indítványozó emberi méltóságát” [39]. Ahhoz ugyanis, hogy ez a megállapítás csak a megszokott hatásköri elhatárolódás kifejezése legyen,³⁰ az alkotmányjogi és a perben eldöntendő jogkérdésnek el kellett volna válnia egymástól. A jelen ügyben viszont e kettő egybeesett, és további érvként merült fel, hogy az Alkotmánybíróság korábban nem adott értelmezési szempontokat a IX. cikk (5) bekezdéséhez, vagyis első alkalommal került sor az alaptörvényi rendelkezés alkalmazására. Az ilyen helyzet veti fel a rendes bíróságok számára a legnagyobb problémákat az Alaptörvény-konform értelmezési követelmény teljesítésével kapcsolatban az alapjogok csoportbasorolhatósága alapján.

Az ítélkezési gyakorlat az alapjogok három, jól körülhatárolható esetcsoportját különbözteti meg, amelyek mindegyike más feladat elé állítja a jogalkalmazó rendes bíróságot. Az első esetcsoportba tartoznak azok az alapjogok, amelyeket az Alaptörvény egészen absztrakt módon jelöl meg, a jog részletes tartalmát a jogszabályok töltik ki. Így jelenik meg például a közérdekű adatok nyilvánossága, a személyes adatok védelme, a személyi szabadság korlátozása. Alkotmányos demokráciában a törvények értelmezéséhez a mindenkori alkotmányt kell felhasználni, ez pedig megköveteli a bíróságoktól az alkotmánybírósági esetjog folyamatos nyomon követését.

³⁰ Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény 27. §-a szerinti döntéseinél az Alkotmánybíróság jellemzően hangsúlyozza, hogy nem tartozik hatáskörébe a jogviták elbírálása és annak során a jogszabályok értelmezése. A hagyományosan visszatérő megfogalmazás szerint az alkotmánybírósági eljárás nem szolgálhat a szakjogág keretei között kimunkált elméleti megállapítások helyességének eldöntésére. L. pl. 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, indokolás [5]; 3028/2014. (II. 17.) AB végzés, indokolás [12].

A bírói jogértelmezésnek ebben van a legnagyobb múltja. A második esetscsoportba azok az alapjogok tartoznak, amelyek tartalmára vagy korlátozhatóságára az Alaptörvény tartalmaz szabályt. Egyértelműen ilyennek minősül például az élethez való jog, a diszkrimináció tilalma vagy a szólás- és sajtószabadság. Az ilyen érintettségű ügyekben alapos mérlegelésnek kell megelőznie a bírósági döntést az alapjog korlátozhatósága, a versengő alapjogi értékek közül kiemelkedő meghatározása érdekében.³¹

Az Alaptörvénnyel ellentétes értelmezést állapított meg például az Alkotmánybíróság az 1/2015. (I. 16.) AB határozattal befejezett ügyben. A 3/2015. (II. 2.) AB határozat szerint a bíróság az Alaptörvény 28. cikke alapján köteles arra, hogy az ügyet a sajtószabadság korlátozására irányadó alkotmányos szempontok és az azokat kibontó alkotmánybírósági határozatok figyelembevételével bírálja el. Ez az alapjog alkotmányos tartalmának érvényre juttatását jelenti. Ha a bíróság az előtte fekvő, alapjogilag releváns ügy alapjogi érintettségére tekintet nélkül járt el, és az általa kialakított jogértelmezés nem áll összhangban e jog alkotmányos tartalmával, akkor a meghozott bírói döntés alaptörvény-ellenes. Amennyiben tehát rendelkezésre áll az Alkotmánybíróságnak az alapjogra vonatkozó értelmezése, azt a bíróság nem hagyhatja figyelmen kívül, mert ellenkező esetben kockáztatja az ítélet alkotmányjogi panasz folytáni megsemmisítését.

A harmadik esetscsoportban az alapjogra vagy annak tartalmára vonatkozóan az Alaptörvényben nem található szabály, de létezik arra vonatkozó nemzetközi gyakorlat (mint például az EJEB-nek az Emberi jogok európai egyezménye szerint, az Európai Unió Bíróságának az Európai Unióról szóló szerződés, az Európai Unió működéséről szóló szerződés, illetve az Európai Unió Alapjogi Chartája szerint), vagy a nemzetközi gyakorlat eltér az Alkotmánybíróság értelmezésétől. A tulajdonhoz való jogot mint alapjogot az EJEB például sokkal tágabban értelmezi, mint az Alkotmánybíróság.³²

Az esetscsoportok szerinti megkülönböztetésnek az a jelentősége, hogy ha az Alaptörvény kevesebbet mond, vagy hallgat egy alapjog tartalmáról, illetőleg bizonyos alapjogi értékek összevetéséhez az Alkotmánybíróság még nem adott értelmezési szempontokat, akkor nagyobb a bírói mozgástér annak értelmezésénél is, hogy az ügyben alkalmazandó rendelkezés Alaptörvény-konform vagy sem. Ilyenkor a bíróságnak önállóan kell megállapítania, hogy egy régebbi értelmezés összhangban van-e az Alaptörvénnyel. Ehhez önmagában még az Alkotmány és az Alaptörvény szövegszerű egyezése is kevés, hiszen az R) cikk (3) bekezdése szerint a bírói jogértelmezésnek a Nemzeti hitvallással és a történeti alkotmány vívmányaiával is összhangban állónak kell lennie, ami egyértelműen túl van a bíróság biztonságos jogértelmezési zónáján. Éppen ez volt a helyzet a IX. cikk (5) bekezdése szövegének a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésének értelmezése során érvényesítendő értelmezési szempontjaival kapcsolatban. Ezt a tényt burkoltan maga a határozat is tartalmazza annak megjegyzésével, hogy mivel az Alkotmánybíróság a IX. cikk

³¹ Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése rendelkezik arról, hogy az alapvető jog miként korlátozható. „E követelményből – az Alaptörvény 28. cikkére is tekintettel – a bíróságoknak az a kötelezettségük adódik, hogy ha olyan jogszabályt értelmeznek, amely valamely alapjog gyakorlását korlátozza, akkor a jogszabály engedte értelmezési mozgástér keretein belül az érintett alapjog korlátozását kizárólag a szükséges és arányos mértékű beavatkozás szintjére szorítsák.” 3/2015. (II. 2.) AB határozat, indokolás [21].

³² Erre példa a 3194/2014. (VII. 15.) AB határozat.

(5) bekezdését „érdemben még nem alkalmazta”, az alapügyben eljáró bíróságok „nyilvánvalóan nem lehettek figyelemmel a jelen határozatban részletesen kifejtett – és a jövőbeli bírósági döntésekre nézve irányadó – értelmezési szempontokra” [37].

További oka az alkotmányjogi és a perbeli jogkérdés egybeesésének, hogy a IX. cikk (5) bekezdésének második mondata a közösséghez tartozó személyek számára lehetővé teszi – a törvényben meghatározottak szerint – a közösséget sértő véleménynyilvánítás vagy az emberi méltóságuk megsértése miatt igényeik bíróság előtti érvényesítését. Az Alaptörvényben biztosított jogi védelem kinyilvánítására figyelemmel az ilyen keresetek jogalapját (azt az anyagi jogi jogszabályi rendelkezést, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza, és annak alapján az igény támasztására feljogosít) az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdése és a Ptk. 2:54. § (5) bekezdése együtt határozza meg. Sulyok Tamás szerint:

„Bizonyos ügcsoportok különösen érzékenyen reagálnak az Alkotmánybíróság által megfogalmazott alkotmányos üzenetekre, főleg olyan esetekben van erről szó, ahol ezek egy hosszabb ideje kialakult szakági dogmatikával kerülnek konfrontációba. Látnunk kell, hogy ezen ügyekben – különösen a véleményszabadsággal összefüggő ügyekben – a rendes bíróságok és az Alkotmánybíróság vizsgálatának határpontjai érintkeznek egymással, mert az alapjogi probléma a ténykérdésekkel szorosán összefüggő mérlegelési kérdéseket érint. (...) El kell fogadnunk, hogy a véleménynyilvánítási ügyekben az egyértelmű alkotmányos mérce egyedi ügyekben való érvényesítésének speciális helyzete következtében a folyamatos párbeszéd – az Alkotmánybíróság *ultima ratió*s szerepe mellett – szükségképpen hozzátartozik az Alkotmánybíróság és a Kúria viszonyához.”³³

Az előbbiekhöz hasonlóan épül fel azon határozatoknak az indokolása, amelyekben az ügy alkotmányjogi rétege nyilvánvaló alapjogi vonatkozást teremt a jogvitában. A 3001/2018. (I. 10.) AB határozat például kifejezetten attól függően határozta meg az érdemi vizsgálat határát, hogy a támadott döntésnek van-e olyan mérlegelési hiányossága, amely alapvető alkotmányjogi jelentőségű problémát vagy a bírói döntést érdemben befolyásoló Alaptörvény-ellenességet vetne fel [40].

Az Alaptörvény rendelkezése a IX. cikk (5) bekezdését illetően a „törvényben meghatározottak szerint” kezdeményezett igényérvényesítésről kifejezetten összetolja és kölcsönösen egymásra vonatkoztatandónak tételezi a törvényi tényállás alapjogi és polgári jogi rendelkezéseinek értelmét. Vagyis ebben az esetkörben nem annak van jelentősége, hogy az Alkotmánybíróság nem fellebbviteli fórumként jár el az ügyben, hanem annak, hogy a Ptk.-rendelkezés alkalmazására vonatkozó alkotmányjogi panasz érdemi vizsgálata többet követel meg a formalista rátekinetésnél. Nehéz megfejtani azt is, hogy a határozat 4. pontjában megfogalmazott utolsó gondolat mennyiben releváns az ügy eldöntése szempontjából. Az Alkotmánybíróság ebben arra mutatott rá, hogy a közösséget enyhén sértő vagy bántó, etikátlan vagy ízléstelen közlésekkel kapcsolatban bárki, így az érintett közösség tagjai, a sajtó vagy közszereplők is kifejtethetik kritikus véleményüket. Annak a megjegyzésnek, hogy a jogsértés szintjét el nem érő, de az előbbi okokból kifogásolható tartalmú megnyilvánulások miatt a szólásszabadság joga mindenkit megillet, az

³³ Sulyok Tamás, az Alkotmánybíróság elnökének beszéde a Kúria Teljes Ülésén, 2021. január 11. www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/sulyok_kuria_beszed_vegl_.pdf.

üggyel kapcsolatba hozható eleme egyáltalán nincs. Meglehetősen idegen gondolatnak tűnik azonban a közszerelőkkal és a róluk szóló sajtótájékoztató hitelességével kapcsolatos alkotmánybíróági megállapításokat³⁴ egy olyan helyzetre vetíteni, amelyben az ügyben érintett közösségre nem, annak tagjaira pedig végképp nem jellemző a nyilvános reakció a közösséget ért támadások miatt. Éppen ebből a megjegyzésből tűnik ki az Alkotmánybíróság viszonylagos közömbössége a blaszfémiaival szembeni fellépés korlátozott lehetőségei iránt. Koltay mutat rá arra, hogy az internetes gondolatközlés világában nem értelmezhető hagyományos módon a sértő tartalom elől való kitérés,³⁵ másrészt a vallásról, a hitbeli meggyőződésről folytatott „párbeszéd” sem kecsegtethet olyan eredményekkel, mint például a széles körben folyó politikai viták.

A személy méltóságát súlyosan sérti, ha vallási meggyőződése vagy felekezete miatt verbális vagy képi agressziót kell elviselnie. „Sérti az is, ha az agresszió célpontja nem a személye, hanem a vallása, valamilyen számára szent dolog.”³⁶ Az Alkotmánybíróság megállapításából az tűnik ki, hogy teljesen figyelmen kívül hagyja a közösséghez tartozás jellegének a személyiség ‘legbensőbb magjához’ tartozó voltát, amelynek nyilvánosság előtti feltárása a személy méltóságának olyan fokú kiszolgáltatottságával jár, amelynek kockázata egy politikai jellegű vélemény nyilvánítás töredékét sem éri el, egyebekben is teljesen életszerűtlen, ennélfogva összehasonlíthatatlan vele. Ez még akkor is így van, ha a „vallását hitelesen élő ember mindig kész a tisztességes kritika meghallgatására, és annak világnézetébe való integrálására. A vallást és a vallási érzületet ugyanis nem pusztán egy szabadságjog érvényesítésének tekintjük, hanem az emberi méltóság szükségszerű kifejeződésének.”³⁷

A határozat érdemi indokolásának végkövetkeztetése tehát annak pusztán kinyilvánításából áll, hogy a Kúria azért maradt az alkotmányos értelmezés tartományán belül, mert az általa azonosított politikai véleményt (a képen szereplő személyek vallásos áhitattal viseltetnek a pénz iránt) annak tartalmához képest (a világ megváltójának születésénél hódolnak) nem találta önkényesnek és indokolhatatlannak. Azt egyébként maga a Kúria sem fejtette ki, hogy a közösségre irányultság hiányát miből állapította meg, és ez főként annak alapján furcsa, hogy az indokolásában kitért az alsóbb fokú bíróságok értelmezésével kapcsolatban arra, hogy a törvényi tényállás megvalósulásához nem szükséges a célzatosság vizsgálata. Amennyiben a szándékosság nem releváns elem a jogsértés megvalósulásánál, meglehetősen logikátlanak tűnik annak kifejtése, hogy a cél a jelen esetben (a szó szoros értelmében is) szentesítette az eszközt. Az indítványban világosan előadott érvelés azonban, amelynek lényege szerint a bíróságok jogértelmezésében a címlap célja volt a szent és az eszköz a profán, nem talált értő fülekre.

³⁴ L. 34/2017. (XII. 11.) AB határozat.

³⁵ KOLTAY András: Adalékok a blaszfémia szólásszabadság-jogi megítéléséhez. *In Medias Res*, 2016/1. 96.

³⁶ SCHANDA Balázs: Blaszfémia – a szólásszabadság határa? *In Medias Res*, 2016/1. 81.

³⁷ KUMINETZ Géza: Megfontolások a szólás szabadságáról. A keresztény bölcselet mérlege. *In Medias Res*, 2016/2. 338–339.

4. A 6/2021. (II. 19.) AB határozat – „Krisztus teste!”

A másik határozat szövegének áttekintése egyértelművé teszi, hogy a testület a két döntést egymásra kölcsönös tekintettel, azonos szempontok alapulvételével hozta meg, a kiindulópontokat, az alkotmánybíróági gyakorlat figyelembevételét, valamint az elhatárolási vonalakat illetően mindenképpen. A határozat II., III. és IV. részének szövegezése (az ügyek ténybeli adatai közötti különbségeket ide nem értve) teljesen azonos nyomvonalon halad. A különbség kiemelendő eleme, hogy ebben az ügyben az Alkotmánybíróság annak eldöntését tartotta alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek, hogy a vallási közösséghez tartozó személyek a vallási közösségüket sértő véleménynyilvánítást mennyiben kötelesek eltűrni.

A határozat „jogi indokolása” (IV. rész [14]–[29] bek.) azonban az eltérő ügyadatok miatti különbségtől eltekintve szó szerint megegyezik a 7/2021. (II. 19.) AB határozat nagy részének indokolásával. A három bírósági döntés jogi indokainak ismertetése után (a [34] bekezdéstől) állapítja meg az Alkotmánybíróság, hogy a bíróságok az ügy alapjogi összefüggéseit felismerték, azonosították az Alaptörvény alkalmazandó rendelkezéseit, tekintetbe vették a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos alkotmánybíróági joggyakorlat főbb tételeit, és a Kúria figyelemmel volt a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésének céljára is. A közlés célját és a stílusválasztás szabadságát illető szűkítés szerint nem igazolható, hogy általában a vallási közösség tagjainak méltóságát – önmagában a közösséghez tartozásuk miatt – a jognak ugyanazokkal a megszorításokkal kellene védenie, mint akár a vallási közösség közszereplést vállaló képviselőinek személyiségi jogait.³⁸ Az Alkotmánybíróság ezután összehasonlítja a vallási közösségek tagjainak tűrés kötelezettségét a közszereplő politikusokat is megillető személyiségvédelemmel, ha az értéktétel a személyüket magán- vagy családi életükkel kapcsolatban érinti. Ennek alapján jelenti ki, hogy a vallási közösségek tagjai sem kötelesek a közösségük hitelveit, szertartásait és gyakorlatait – a közügyek vitatásától függetlenül, öncélúan – sértő vagy bántó közléseket eltűrni. A közösség jelképeinek felhasználása önmagában nem öncélú és jogsértő, de nonverbális kifejezések esetén a véleményszabadság alkalmazásának feltétele, hogy „a közlés választott formája objektív módon is alkalmasnak tekinthető eszköze, közvetítője legyen gondolatok közlésének”.³⁹

Ezzel az Alkotmánybíróság elérkezik döntésének valódi okához: megtalálta az elsőfokú és a kúriai ítélet leggyengébb pontját, ahol a bíróság a sérelmezett magatartást anélkül értékelte a közügy megvitatásaként, hogy annak véleménytartalmát megvizsgálta volna. Ezt a hiányosságot rója fel az elsőfokú és a felülvizsgálati bíróságnak, értelemszerűen azért csak nekik, mert az ítéletábla eleve azon az állásponton volt, hogy a gúnyolódó cselekmény az alperesek abortusz-kérdésben elfoglalt álláspontját nem mutatta be. Mivel az elsőfokú és a kúriai ítélet sem a konkrétan sérelmezett magatartás *véleménytartalmát*, sem a *közügy megvitatásához való hozzájárulását* nem vizsgálta, nem fordított kellő figyelmet arra sem, hogy a vitatott közlés nem az érintett közösség megsértésére irányult-e.

A döntés megalapozására felhozott további érvelés még a polgári jognál jóval kevésbé egyseges alkotmányjogi terminológiához képest is meglehetősen megdöbbentő. A határozat szerint „egy egyébként sértő vagy bántó kifejezés használatát nem teszi jogszerűvé annak egy társadalmi vita kere-

³⁸ A megállapítás alapja a 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, indokolás [24].

³⁹ Utalás a 3089/2019. (IV. 26.) AB határozat indokolásának [26] bekezdésére.

tében történő közlése, ha értékelhető véleményt nem hordoz, vagy ha a vitába következetesen nem illeszkedik”.⁴⁰ Az előbbi megállapítás figyelmen kívül hagyja, hogy a sértő-bántó közlések értékelése nem a jogszerű és a jogszerűtlen megkülönböztetésén alapul, mert az ilyen kijelentés mindenféle szövegkörnyezetben megtartja e vonását. Az Alkotmánybíróság annak sugalmazásával, hogy a szöveg környezetéhez és annak alapján megállapított tartalmához képest a sértő-bántó jellegre egyfajta jogi kaméleonként tekint, teljesen elszakad a jogi felelősség alól mentesülés általános dogmatikájától. A sértett beleegyezése a büntető anyagi jogban szokásjogi, a polgári személyiségvédelemben vagy például a szerződésen kívüli károkozásért fennálló felelősségnél kodifikált elv [pl. Ptk. 2:42. § (3) bekezdés, 6:520. § a) pont], de megvalósulása csupán kizárja a sértő (vagy károkozó) magatartás jogellenességét, nem pedig jogszerűvé teszi. A határozat szövegének értelmezése alapján ezzel szemben levonható olyan következtetés, amely szerint a társadalmi vitába illeszkedés (hozzáadott tartalom) „jogszerűvé” teszi a közlést, holott eddigi ismereteink szerint e körülmények megállapíthatósága csupán azt eredményezi, hogy a véleménynyilvánítás joga az egyébként bekövetkezett személyiségjog-sérelmet korlátozza, ezért előzi. A megállapítás tehát merőben ellentétes a jogellenességet kizáró körülmények jogrendszeren belüli felfogásával.

A testület azzal zárja gondolatmenetét, hogy „egyéb azonosítható cél hiányában felmerül annak lehetősége is, hogy a közlés valójában az érintett közösség méltóságának a megsértésére irányul, amit az Alaptörvény kifejezetten tilt; de ilyen irányultság megállapításának hiányában is „indokolatlanul bántónak minősíthető”, majd megállapítja, hogy „az indítványozók vallási közössége méltóságának védelme – a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásával nem indokolhatóan – csorbát szenvedett” [36]. Az olvasónak az a kényelmetlen gondolata támad, hogy az ő jogászai logikája is csorbát szenvedett, mert az Alkotmánybíróság előbb elhatárolódik annak vizsgálatától, hogy az indítványozók által kifogásolt konkrét cselekmény megsértette-e a katolikus vallási közösséget, ezen belül az indítványozók emberi méltóságát [14]. Az alkotmányjogi levezetés után viszont elsőként azt fejt ki a bíróság, hogy azonosítható cél hiányában *felmerül annak lehetősége is*, hogy a közlés valójában az érintett közösség méltóságának a megsértésére irányul [35], majd a már idézett [36] bekezdésben megállapítja, hogy a közösség méltóságának védelme csorbát szenvedett. Ez hasonló ahhoz a helyzethez, amikor az Alkotmánybíróság az 1/2015. (I. 16.) AB határozatban megsemmisítette a harmadfokú büntetőbíróság ítéletét, lényegében kimondva, hogy az értékelt cselekmény bűncselekmény, majd miután az ügy visszakerült a büntetőbírósághoz, az bizonyítottóság hiányában felmentette a vádlottat.⁴¹

Természetesen nem vitatható el az Alkotmánybíróságtól, hogy a szakági eljárási törvények rendelkezéseitől függetlenül egy jogvita bármilyen eleméről megállapítást tegyen, abba beavatkozzon. Ékes példa erre a 6/2020. (III. 3.) AB határozat, amely a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 870. § (3) bekezdésének „fellebbezés” szövegrésze Alaptörvény-ellenességét

⁴⁰ Az Alkotmánybíróság közzétett határozataiban ez a megfogalmazás egyáltalán nem fordul elő, kizárólag a 6/2021. (II. 19.) és a 7/2021. (II. 19.) AB határozat szövegazonos részeiben szerepel.

⁴¹ Szomora Zsolt a határozat elemzése után jut arra a következtetésre, hogy az Alkotmánybíróság nem a szükséges mérlegelés elmaradására, hanem az anyagi alapjogsértés kimondására alapította a megsemmisítést. SZOMORA ZSOLT: A véleményszabadság büntetőjogi korlátai az Alaptörvény hatálybalépése után, különös tekintettel a becsületvédelemre. In: BALOGH Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről. Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016. 536.

állapította meg, megsemmisítette, és az alkotmányos követelmény megállapításával összefüggésben *korlátozás nélküli felülbírálatot* írt elő a büntetőbíróságnak,⁴² megnyitva egy egyszeri, különleges jogorvoslati lehetőséget a terhelt és az értékelte helyzetű más személyek számára az Alaptörvény érvényesülésének érdekében. Ez a hasonlóság azonban csak látszólagos, az 1/2015. (I. 16.) AB határozattal való rokonság viszont egyértelmű. A 6/2021. (II. 19.) AB határozatban elrendelt elsőfokú és a felülvizsgálati ítélet megsemmisítése miatt az ügy visszakerül a polgári bírósághoz. Az Alkotmánybíróság előírta annak vizsgálatát, hogy a kifogásolt konkrét cselekmény súlyosan sértette vagy indokolatlanul bántotta-e a katolikus vallási közösséget és ezen keresztül az indítványozók emberi méltóságát. Ezeknek a kérdéseknek a megítélését – valamint jogsértés esetén a jogkövetkezmények megállapítását – a bíróságok feladatává tette. Az indokolás [35] és [36] bekezdésében egymásnak ellentmondó kijelentéseket azért nehéz a helyükön kezelni, mert külön-külön mindegyik érthető volna az alkotmányjogipanasz-határozat utóélete szempontjából. Mivel azonban többé nem vitatható, hogy az Alkotmánybíróság szerint a közösség méltóságának védelme csorbult, magától értetődik a kérdés, hogy a polgári bíróságnak ehhez képest mi vizsgálható maradt a per folytatódó részében. Különösen akkor, ha az Alkotmánybíróság erre a megállapításra anélkül jutott, hogy a közügyek vitájához hozzájárulást, a közlés katolikus egyházra vonatkozatható üzenetét meg tudta volna állapítani.

Érdemes megfigyelni az EJEB gyakorlatából vett körülmény megjelölését is. A határozat bírósági ítéleteket ismertető részében szól arról, hogy a Kúria a saját jogértelmezésénél nagy jelentőséget tulajdonított az EJEB előtt folyt *Otto-Preminger-Institut*-ügytől való elhatárolásnak. Az Alkotmánybíróság később csupán „megjegyzí”, hogy abban az ügyben az EJEB a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásánál milyen magatartási követelményt határozott meg a blaszfém tartalmakkal kapcsolatban („amennyire lehetséges, elkerüljék az olyan kifejezéseket, amelyek szükségtelenül támadók, és nem járulnak hozzá a közügyek szabad megvitatásához”), majd hozzáteszi, hogy a „bírósági ítéletek ezeknek a kritériumoknak a teljesülését a lényegileg sérelmezett magatartás vonatkozásában nem vizsgálták meg” [36]. A megjegyzés természetesen kiváltja a relevanciáját firtató kérdéseket, hiszen az efféle kiszólás a jogi határozatokban általában inkább elvesz a tartalomból, mint hozzáad. Amennyiben szerepe itt csupán az, hogy a Kúriának a saját mércéjével kapcsolatos következtetésére igyekezzen rámutatni, akkor valamennyire érthető, bár nincs hozadéka. Ha viszont az Alkotmánybíróság szerint az ügyben az EJEB gyakorlata valamilyen vonatkozásban figyelmet érdemel, akkor meg kellett volna határozni, hogy mi ez az aspektus.⁴³ Az Alkotmánybíróság elbocsátó szép üzenetként ható utolsó iránymutatása a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésének alkalmazásakor a közbeszédet a méltányosság és a mértékletesség középvonalán tartó feltételek biztosításában játszó bírósági szerepre vonatkozik.

⁴² „Az Alkotmánybíróság emlékeztet arra, az a körülmény, hogy a Be. meghatározott feltételeket támaszt a felülvizsgálati eljárás lefolytatásához, nem akadályozhatja az Alkotmánybíróság *erga omnes* kötelező döntésének érvényesítését. Az Alkotmánybíróság által elrendelt felülvizsgálat módját a Kúria határozza meg” [81].

⁴³ Az összehasonlítás már csak azért is érdekes lett volna, mert az *Otto-Preminger-Institut*-ügy többségi véleményének egyes elemei sokkal inkább hatnak a döntés szemszögéből különvéleménynek, és a különvélemények között is akadt, amely elfogadhatónak tartotta a véleménynyilvánítás teljes korlátozását olyan mértékben támadó magatartás esetén, amely támadó jellege miatt azzal a következménnyel jár, hogy a „jog önmagáért való büntetése is társadalmi támogatottságot élvez”. Robert A. KAHN: Mértékelési jogkör a muszlimok számára? In: KOLTAY András (szerk.): *A gyűlölet szabadsága – amerikai és európai perspektívák*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 259.

5. A 7/2021. (II. 19.) AB határozat meghozatalánál kisebbségben maradt álláspontok

A 7/2021. (II. 19.) AB határozat kvantitatív adatai rendkívül érdekesek. A párhuzamos és a különvélemények terjedelme kétszerese a határozaténak. A párhuzamos indokolások és a különvélemények száma egyaránt öt. A párhuzamos indokolások egymagukban állnak, a különvélemények körében három alkotmánybíró kölcsönösen csatlakozott a másik kettőhöz, az ötödik alkotmánybíró pedig nem önállóan fűzött különvéleményt a határozathoz, hanem kettőhöz csatlakozott. Ebből az következik, hogy az azonos indokok miatt a négy különvélemény tulajdonképpen két különböző megközelítésből is elfogadhatatlannak tartotta a döntést. Az adatok még akkor is figyelemre méltók, ha tisztában vagyunk azzal, hogy a különvéleményhez mindig könnyebb csatlakozni, mint a párhuzamos indokoláshoz. Annak kinyilvánítása ugyanis, hogy az alkotmánybíró miért véli Alaptörvény-ellenesnek vagy Alaptörvénybe nem ütközőnek a támadott bírósági határozatot, az elfogadott határozat felismert és nem kívánt következményeinek mérlegelésén alapul. Ezzel szemben a párhuzamos indokolás a döntés releváns érveinek számbavételével kalkulál, és adott esetben kevesli vagy éppenséggel hiányolja őket. A csatlakozásnak e fajtája tehát a megvitatott jogkérdés tartalmi megközelítésének különbségeiből ered, de szükségszerűen magányosabb műfaj a különvéleménynél.

A különvélemények sorát Handó Tünde jogi álláspontja nyitja, alapvető hibának tartva, hogy a Kúria ítéletében formai és tartalmi értelemben is figyelmen kívül hagyta a IX. cikk (4) és (5) bekezdését. Hibás kiindulópontjából eredően a Ptk. alkalmazandó rendelkezésének az egymással konkuráló alapjogok szerinti értelmezését sem végezte el. Mindez az alkotmánybíró szerint lényegesen befolyásolta a határozatban megjelent döntést, amely semmilyen jelentőséget nem tulajdonított annak, hogy a negyedik módosítás megváltoztatta a véleménynyilvánítás szabadságának értelmezési szempontjait, egyértelműen az emberi méltóság alá rendelve e jog érvényesülését. Több alkotmánybírósi határozatot említ példaként a versengő alapjogok összemérésével kapcsolatos, a magánjogi jogvitában eljáró bíróságok számára iránymutatásként kifejtett szempontokról, kitérve az alapvető jog lényeges tartalmának kiüresítésére vonatkozó tilalom jelentőségére. Megalapozatlannak tartja a határozat végkövetkeztetését, miszerint a támadott ítélet az alkotmányos értelmezés talaján maradt. Megítélése szerint ugyanis a testület megelégedett azzal, hogy formális rátekintéssel teljesültnek látta a szólásszabadság alapjogi értékelésének *checklistjét* (a címlap nem irányult a keresztények megsértésére, nem közvetített negatív értékítéletet, valamint a Kúria azonosította a konkrét politikai véleményt, amelyhez képest a vallási hasonlat nem volt önkényesnek tekinthető).

Bírálja a különvélemény a közösség méltóságának negatív meghatározási technikájából eredő hiányosságokat is. A határozat ugyanis nem tisztázta a közösség, annak tagja és a közösség méltósága közötti fogalmi különbségeket és kapcsolódásuk módját, ez pedig önmagában kizárta a közösség méltóságának sérelméről szóló érdemi megállapítás lehetőségét. Figyelemre méltó megjegyzése a különvéleménynek, hogy egysikúnak tartja a közlés céljának és üzenetének egydülségét, amelyet megtalálva a közléssel kapcsolatos további értékelési szempontok jelentéktelenné válnak. Nehéz lenne vitatkozni azzal a meggyőződéssel, hogy „ha egy szólásnak több üzenete van, vagy akár a választott üzenethordozó [csak] eszköz, a kifejezőmód önmagában is üzenetté válik” [87]. Ez a gondolat ismét felbukkan a [94] bekezdésben a Kúria tévedésének azonosításaként („egy közlésnek csak egy üzenete lehet, és a vallási közösség méltóságának

sérelme nem merülhet fel ott, ahol a közlés közéleti kérdéssel foglalkozik, és közéleti szereplőkkel szemben nyilvánít véleményt”). A különvélemény kifinomult, érzékeny megközelítésben tárgyalja az emberi méltóság alapjogi védelmének alapját adó jogi környezet megváltozását, hangsúlyozva a méltóságvédelem kiemelt szerepét, lehetséges értelmezési irányait, az O) cikkel való összevetés jelentőségét és várt következményeit, valamint a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos állami fellépés szükségességét.

Mindezek után – a többségi határozattal szemben – nem marad adós a IX. cikk (5) bekezdésének értelmezésével; abból az alapvetésből kiindulva, hogy a vallás az ember lelki, szellemi, erkölcsi valójának egészét átjárja, és minden más gondolatnál vagy eszménél bensőségesebben határozza meg a személyiséget, az ember méltóságának különösen belső szférájához tartozik. Magán viseli a szubjektív érzet jegyeit, de éppen a vallás sajátosságainál fogva objektív módon is meghatározható, egy transzcendentális hit és valamely rituális cselekvés egysége. „Ebből következően az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdése úgy értelmezendő, hogy az korlátot állít a véleménynyilvánítás elé, ha az a vallási közösség hitelvi lényegéhez tartozó gondolatok, jelképek, liturgiai elemek gyalázásaként azonosítható, vagy ilyen jelképek és liturgiai elemek öncélú és megalázó felhasználásaként azonosítható” [91]. Az alkotmánybíró a vizsgálat egyes lépéseit is egyértelművé teszi; a vallási közösség és a közösségi méltóság releváns magjának azonosítása után a tartalom potenciális jogsértő voltát kell megvizsgálni, nem az átlagember, hanem a hívő ember értékeléséhez mérten. Ezután kerülhet sor a normaszövegben szereplő „súlyosan sértő” vagy „kifejezésmódjában indokolatlanul bántó” fordulathoz viszonyított értékelésre.

Horváth Attila különvéleménye a Nemzeti hitvallás releváns részének, a IX. cikk (5) bekezdésének és az R) cikk (3) bekezdésének formális alkalmazását veszi célba. A negatív definíciós technika és az idézett alaptörvényi rendelkezések valós tartalmának negligálása véleménye szerint a IX. cikk (5) bekezdésének teljes kiüresítését vetíti előre. Az ügyben lényeges körülmények értékelése maradt el, közülük kiemelkedik a szocializmusban a vallásos emberek folyamatos gúnyolódásnak való kiszolgáltatottsága, valamint a közlés megjelenésének időpontja (advent), amely különösen növelte a jogsértés súlyát. Megközelítésében sokkal radikálisabb Handónál; a Nemzeti hitvallásban lefektetett elvek és a IX. cikk (5) bekezdésének egybevetett értelmezéséből az következik, hogy vallási jelképeket tudatosan és provokatív céllal kigúnyolni nem szabad. Kétségbe vonja az ügyben fel sem tárt „külső, objektív szemléletmód” értékelési szempont elfogadhatóságát, arra is rámutatva, hogy a blaszfémia nem a politikai véleménynyilvánítás egyedüli, így szükségszerű eszköze. Különvéleményének befejező részében alkotmánybíró társához hasonlóan maga is utal arra, hogy az ábrázolás a közügyön túlmutató keresztény értékeket, jelképeket is sérthet, gúny tárgyává téve egy vallási közösség értékrendjét, hitelveit [110].

Szívós Mária is a történelmi tapasztalatok jelentőségével kezdi okfejtését. A Nemzeti hitvallás és az R) cikk (3) bekezdése rendelkezéseinek alkalmazását kéri számon a testületen azzal a következtetéssel, hogy a IX. cikk (5) bekezdésére figyelemmel nem tartozik a véleménynyilvánítás szabadságának tárgyi védelmi körébe, amikor a kereszténység egyik jelentős vallási szimbólumát valamilyen közéleti, társadalmi jelenséggel kapcsolatos ironikus bíráló eszközül használják. Az ezzel kiváltott hatás ugyanis szükségszerűen sérti a vallási közösség méltóságát [141]. Az alkotmánybíró itt tulajdonképpen annak a nézetének ad hangot, hogy a jogba vetett bizalmat ássa alá a szólásszabadság olyan védelme, amely válogatás nélkül enged át mindenfajta sértő tartalmat a véleménynyilvánítás lehetőségének túlhajtott biztosítása érdekében. A gondolatmenet hasonló a gyűlöletbeszéd szabályozásának amerikai szakértője, Robert Kahn által is elemzett

kérdéshez. A jogászprofesszor idézi egy volt amerikai legfelső bírósági bíró arról szóló felvetését, hogy miért élvezne a jogsértő véleménynyilvánítás mentességet pusztán amiatt, hogy abba védelmet élvező megnyilvánulások is vegyülnek.⁴⁴

Juhász Imre a IX. cikk (5) bekezdésének értelmezését hiányolja leginkább a határozatból, csakúgy, mint a rendes bírósági döntésekből is. A megalapozatlanságot véleménye szerint az is elősegítette, hogy az egyébként homályos „külső, objektív szemléletmód” még meghatározása esetén sem mentesít a II. cikk és a IX. cikk (5) bekezdésének tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség alól. Horvátthal és Szívóssal egyezően Juhász is az alapjogi védelem körén kívül állónak tekinti a vallás emblematikus személyiségének vagy a vallási közösség más jelentős vallási szimbólumának eszközként felhasználását valamilyen közéleti, társadalmi jelenséggel kapcsolatos karikatúra, mém, gesztus, verbális közlés vagy írott szöveg útján. A II. cikkel összefüggésben idézi az 1/2015. (I. 16.) AB határozatot, amely a kiemelten védett alapjogot a véleménynyilvánítás elé helyezte, valamint a 13/2014. (IV. 18.) AB határozatot, amely szerint a közügyeket vitató szólásnak az emberi méltóság korlátozhatatlan, az emberi státuszt meghatározó lényege előtt kell engednie.

A különvéleményekből világosan kirajzolódik, hogy a bírák jelentős része elégtelennek, kidolgozatlanoknak és meggyőződés kialakítására alkalmas indokok nélkülinek tartotta a többségi határozatot. Jellemzően visszatérő érv volt a különvéleményekben a vallási közösség méltóságának határozatlansága, a fogalmak elhatárolásának hiánya, illetve a formális megközelítés mind a rendes bírósági határozatok, mind az alkotmánybírósági vizsgálat tekintetében. Az is kitűnik a különvéleményekből, hogy a testület kisebbségben maradt tagjai az érdemi állásfoglalás hiányát kifejezett mulasztásként értékelték egy olyan jogkérdésben, amely nagyon erős alapjogi bekötöttsége miatt ezt egyértelműen igényelte. Valamennyien kifogásolták a határozat megalapozatlanságát, burkoltan célozva arra, hogy mindkét döntés ott ért véget, ahol az alkotmánybírósági érvelésnek kezdődnie kellett volna: annak kinyilvánításával, hogy a vallási hiteltvet, vallási jelképet, vallásos cselekményt vagy szertartást kigúnyoló véleménynyilvánítás a vallási közösség, illetve annak tagja méltóságvédelme érdekében korlátozható az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdése alapján.

Nem véletlen, hogy szinte mindegyik, különvéleményt adó alkotmánybíró felhossa: a külső korlátok megvonása (negatív meghatározás) önmagában elégtelen a közösségek méltóságának tényállása értelmezéséhez. Az Alkotmánybíróság látszólag nem érzékeli a rendes bírósági gyakorlat felől érkező folyamatos igényt, hogy támogassa a bonyolult, nagyon is absztrakt törvényi tényállások alapjogi szempontú értelmezését, holott a 2012. január 1-je óta kötelező értelmezési szabály, az Alaptörvény 28. cikkének érvényesítése megnehezíti a többnyire egyébként is bonyolult, alapos értelmezést kívánó személyiségi jogi jogviták kezelését. Kis túlzással a Ptk. új személyiségi jogi tényállásait illetően az ítélkezési gyakorlatnak az Alkotmánybíróság jogértelmezésével kapcsolatos várakozása némi hasonlóságot mutat a keleti jogokkal annyiban, hogy abban a közegeben a jogi spekulációk tárgya nem az elvont jogviszonyok struktúrája, hanem pusztán azok megengedettsége. Szmodis Jenő megfogalmazásában: a nyugati jogász egy tényállást transzformál a jog világába, és annak fogalmi közegeben jogi spekulációt végez, a keleti jogokban viszont

⁴⁴ Robert A. KAHN: Sértő szimbólumok és a gyűlöletbeszéd szabályozása – hol legyen a határ? Egy amerikai megközelítés. *In Medias Res*, 2014/2. 250.

nem jogi, hanem tényállási spekulációt művelnek, és a jogászokat is csupán az érdekli, hogy a tényállások megengedettek-e.⁴⁵ Nyilvánvaló, hogy a rendes bíróságok is törekednek kiolvasni az alkotmánybíróági határozatokból a perben hasznosítható elvi tartalmakat, hiszen az Alkotmánybíróság eljárásának kimenetele és elemzése még alkotmányjogipanasz-eljárásban is mindig messze túllépi az alapul szolgáló jogvita kereteit – amennyiben hordoz ilyen tartalmat.

Mindenesetre a témérdek aspektus önmagában alátámasztja Török Bernátnak azt a véleményét, hogy szólhatnak érvek a vallási meggyőződés másként kezelése mellett.

„A jogi igazolás szükségessége, a jog racionalitása nem zárhatja ki azt, hogy a valóságot, az emberi természetet kihagyjuk a mérlegelésből: a vallásosság a hívó emberek identitásának sajátos eleme, az ember, ha van neki, minden más meggyőződésénél mélyebben és teljesebben kötődik a hitéhez. A vallás az ember lelki, szellemi, erkölcsi valójának egészét átjárja, minden más gondolatnál vagy eszménél bensőségesebben határozza meg a személyiségét.”⁴⁶

Mást kiemelve, de ugyanezt a következtetést fogalmazza meg Koltay akként, hogy „a vallás olyan szoros közelségben van az ember személyiségének legbelső magjával, olyan fontos személyiségképző erő lehet”, ami megnehezíti egy általános mérce felállítását a vallásos érzület védelmére.⁴⁷

6. Következtetések

Először döntött az Alkotmánybíróság a vallási közösségek megsértésével kapcsolatos polgári jogvitában hozott ítéletek nyomán keletkezett két ügyben, amelyek indítványait a testület a többéves érkezési különbség ellenére egyidejűleg bírálta el. Az ítélezési gyakorlat nagy várakozással tekintett a döntések elé, remélve, hogy a közösségek méltóságának értelmezésével kapcsolatos, kialakulatlan gyakorlatot helyes mederbe tereli az Alkotmánybíróság. Azonban már az alapvető alkotmányjogi kérdés meghatározása előrevetítette, hogy erre kicsi az esély. A testület a 6/2021. (II. 19.) AB határozatban azt tekintette lényegbeli kérdésnek, hogy a közösségek tagjai *milyen mértékben kötelesek eltűnni* a közösségre irányuló sértő véleménynyilvánítást, a 7/2010. (II. 19.) AB határozatban pedig a Ptk. 2:54. § (5) bekezdésének értelmezését az *Alaptörvény II. cikkével összhangban*. Ezeket a viszonyítási pontokat és jogi relációkat 1990 és 2013. április 1-je között minden további nélkül meghatározhatta volna az Alkotmánybíróság, a negyedik módosítás után azonban meglehetősen furcsa, hogy nem húzta fel a legnagyobb vitorlát, nem juttatta kifejezésre a IX. cikk (4) és (5) bekezdéséből egyenesen következő szemléletváltást, hanem úgy viselkedett, mintha 30 évvel fiatalabb és egy vitorlával szegényebb volna. Ennek a megközelítésnek semmilyen kongruenciája nincs a már hét évvel korábban, más határozatokban tett megállapításokkal.

A 16/2013. (VI. 20.) AB határozat a közösség tagjainak méltóságvédelmét megfelelő és elégséges indoknak tekintette a szólásszabadság büntetőjogi korlátozására azzal a felismeréssel,

⁴⁵ SZMODIS Jenő: *A jog realitása. Az etruszk vallástól a posztmodern jogelméletekig*. Budapest, Kairosz, 2005. 243.

⁴⁶ TÖRÖK Bernát: Szólásszabadság és blaszfémia. A jogi megközelítés megkerülhetetlen összetettségéről. *In Medias Res*, 2016/1. 88.

⁴⁷ KOLTAY i. m. (35. lj.) 96.

hogy a negyedik módosítás az előbbi elvet szövegszerűen is az Alaptörvény részévé emelte a IX. cikk (4)–(5) bekezdéseként. „A módosítás eredményeképpen tehát most már maga az Alaptörvény is kifejezetten nevesít egy olyan esetkört, ahol a véleménynyilvánítás szabadsága már nem érvényesül, azaz tulajdonképpen megtiltja az alapjoggal való tudatos visszaélést. E tilalom a véleménynyilvánítás szabadságát érintő normák alkotmányos vizsgálatakor elvi kiindulópontnak tekintendő rendelkezés” [48]–[49]. A 14/2016. (VII. 18.) AB határozat a közéleti szólások elsőként nevesített korlátjának nevezte a közösségek méltóságát. A 19/2019. (VI. 18.) AB határozat megállapította, hogy az Alaptörvény értékrendjének középpontjában az emberi méltóság áll. A Nemzeti hitvallás szerint az emberi lét alapja az emberi méltóság, az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.

„Az emberi méltóság mint minden emberi szabadság alapja az emberi társadalomban, az emberi együttélés során képes csak kibontakozni, az emberi méltóság az Alaptörvény szerint a társadalomban élő, a társadalmi együttélés felelősségét hordozó egyén méltósága. Nemcsak az egyén tartozik azonban felelősséggel a társadalmi együttéléstért, hanem a társadalom is az egyénért” [102]–[103].

Az idézett határozatokhoz képest a különvélemények még egyértelműbben foglalnak állást az emberi méltóság kiemeltebb védelmét érvényesítő gyakorlat mellett. A 3001/2018. (I. 10.) AB határozathoz fűzött különvélemény – amelyet hét (!) alkotmánybíró jegyez – a Nemzeti hitvallás tizenegyedik fordulata és az alapjogokat szabályozó Szabadság és felelősség rész címére alapozva egyértelműen megállapíthatónak tartja, hogy az alkotmányozó túl kívánt lépni az egyes szabadságjogok korlátozhatóságának korábban kialakult gyakorlatán. „Valamely alapjog gyakorlása ugyanis felelősséggel jár, a visszaélésszerű joggyakorlás nemcsak más alapjogok lényeges tartalmát korlátozhatja indokolatlanul, hanem sértheti a közérdeket is. Nyilvánvalóan a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága sem kivétel ezen új alaptörvényi követelmény alól.” A bírák meggyőződése, hogy

„az Alkotmánybíróságnak tisztáznia kell az emberi méltóság viszonyát (...) más alapvető jogokhoz is, mert (...) az embert mint speciális minőséget, különleges és mindig más értékek hordozóját kell védeni elsődlegesen, és más alapjogok egyidejű védelemre szorultsága esetén az követel meg indokolást, hogy emiatt korlátozható-e, és ha igen, mennyiben, az emberi méltósághoz való jog. Bármely elemzést ennek szellemében, nem pedig fordítva szükséges elvégezni. Lényegesnek tartjuk annak kiemelését, hogy az ember több, mint alapjogai összessége. Ezt fejezi ki az emberi méltóság sérthetetlensége. (...)

Az Alaptörvény negyedik módosításával beiktatott IX. cikk (4) bekezdéséből és a Nemzeti hitvallás tizedik fordulatából (...) egyértelműen következik, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának fő rendezési elvként más alapjogokkal szemben (azok súlyos megsértése esetén is) feltétlen elsőbbséget biztosító korábbi szemlélet és a korábbi alkotmánybíróági értelmezés nem tartható fenn” [44]–[46].

Az idézett szövegrészekből ki kellett tűnnie, hogy az Alaptörvényben szereplő, Trócsányi László megfogalmazásában védelemre szoruló három érték – a szabadság, a felelősség és az emberi méltóság – együttesében az emberi szabadsághoz és méltósághoz az is hozzátartozik, hogy az ember hitét, vallását, identitását tiszteletben tartsák.⁴⁸

⁴⁸ TRÓCSÁNYI László: A véleménynyilvánítás szabadsága és a blaszfémia. *In Medias Res*, 2016/1. 74.

A 6/2021. (II. 19.) és a 7/2021. (II. 19.) AB határozatnál azonban az alapjogok viszonyítása és összemérési alapja tekintetében az Alkotmánybíróság határozottan hátra fordított a 2013 és 2017 között megváltozott gyakorlatának, és visszatért egy olyan indokolási módhoz, amely még az Alaptörvény előtti időszakban is ritkán fordult elő. Nem vett ugyanis tudomást az eljárás jellegéről, jelen esetben arról az alapvető különbségről, hogy nem absztrakt normakontrollt gyakorol, amely – már csak műfaja miatt is – a jogszabályi rendelkezéseken messze túlmutató kijelentéseket enged meg, ahelyett, hogy az ügy konkrétumaira vonatkoztatott érvekkel folytatta volna le az alkotmányossági vizsgálatot. Mit jelent ez az alkotmányjogi panasz szempontjából?

Az Alkotmánybíróság egyáltalán nem szentelt figyelmet a saját gyakorlatában 2016-tól tapasztalható azon új elemnek, amely a védendő jogok jogosultjainak egymás között kialakuló jogvitájában az állam védelmi kötelezettségének megváltozásában jelentkezett.⁴⁹ Ez nem új tartalmat, hanem új nézőpont figyelembevételét jelentette az alapjogok ütközésének megítélésében. A 13/2016. (VII. 18.) AB határozat megfogalmazásában az államnak az Alaptörvény I. cikkének (1) bekezdéséből származó kötelezettsége kiterjed a harmadik személyekkel szembeni védelemre is, amikor kifejezetten magánszemélyek egymás közötti alapjogai ütköznek egymással. Ez a hozzáadottérték-eleme a valódi alkotmányjogi panasznak, az eljárásban ugyanis döntően olyan helyzeteket kell vizsgálni, amelyekben a jogalanyok egymás közötti viszonyában merül fel a kollízió. Zakariás Kinga megfogalmazásában az államnak közvetítő szerepet kell betöltenie, mivel az egyik magánszemély alapjogát veszélyezteti a másik magánszemély alapjogának gyakorlása. A helyzet feloldása különböző nézőpontokat igényel, mert az államnak az alapjog gyakorlóját az állami beavatkozástól, a másik magánszemélyt pedig az alapjog gyakorlójától kell megvédenie. A 3145/2018. (V. 7.) AB határozat szerint

„ha a bíróságoknak olyan jogvitában kell eljárniuk, amelyben az alapjogi konfliktus a jogalanyok egymás közötti viszonyában merül fel, (...) az érintett alapvető jogok védelmi körének feltárásával és az érintett alapvető jogok összemérésével (...) kell döntésüket meghozniuk. Ennek során a bíróságok számára lényeges szempont, hogy az érintett alapvető jogok lényeges tartalma nem üresíthető ki, és az alapvető jogoknak az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdéséből fakadó védelmi kötelezettségét biztosítani kell” [70].

Az alkotmányjogipanasz-eljárásban az Alkotmánybíróságnak elsősorban nem elvont jogelvek és saját gyakorlatának néha már mantraszerűnek ható ismétlésével kellene foglalkoznia, hanem az ügy alapjogi kérdéseire koncentrálni, betöltenie azt a szerepet, amely miatt ez az eljárási típus a hatáskörébe került. A két határozat vonatkozásában ez akkor teljesült volna, ha az Alkotmánybíróság a rendes bíróságok számára felismerhetővé teszi, hogy az Alaptörvény negyedik módosításának következményeként mennyiben kell más viszonyítási pontokból szemlélni az emberi méltóságnak egyéb alapvető jogokkal ütközését, és miben nyilvánul meg helyes jogértelmezés esetén az alapjogok nevesített korlátjaként működő emberi méltóság prioritása. Az alapjogi értékelés keretében nem negatív meghatározással kellett volna a felmerülő absztrakt fogalmakat értelmeznie, különös figyelemmel arra, hogy a IX. cikk (5) bekezdése és a Ptk. 2:54. § (5) bekezdése az ügyek jogalapját együttesen határozza meg. A rendes bíróság csak úgy tudja elvégezni

⁴⁹ ZAKARIÁS i. m. (4. lj.) 79.

a Ptk. személyiségi jogi tényállásának elemeivel kapcsolatos vizsgálatot, ha az Alkotmánybíróság ehhez hozzáteszi a IX. cikk (5) bekezdésének feltárt tartalmát, különös figyelemmel arra, hogy az R) cikk (3) bekezdése eredendően és alapvetően nem a rendes bíróságok számára megalkotott rendelkezés.

Az emberi méltóság tekintetében ezért az Alkotmánybíróság kiterhethet volna arra, hogy a jelen ügyek vonatkozásában az „egyes ember megsértése” és az „absztrakt emberi méltóság megsértése” között mi a lényegi különbség, továbbá mit jelent és hogyan határolható el egymástól a közösség megsértése, a közösség egyes tagjainak megsértése és a közösség méltóságának megsértése. Az egyik ügyben a VII. cikk sérelmére hivatkozás alapján, illetve mindkét ügyben a IX. cikk (5) bekezdésének értelmezésével kapcsolatban feltételezhető lett volna, hogy az Alkotmánybíróság legalább olyan mélységben elemzi a Nemzeti hitvallás tizedik és tizenkettedik fordulatát, a VII. cikk (1) bekezdését és a IX. cikk (5) bekezdését, mint a véleménynyilvánítás szabadságának felidézett gyakorlatát. A határozatok kissé félreérthető alkotmányjogi levezetéseiből kitűnik, hogy az Alkotmánybíróság mindkét esetben a szólásszabadság demokratikus legitimitációban betöltött szerepének elsődlegességére tekintett kiindulópontként, és ez a döntések végkövetkeztetését is meghatározta. Más értékelési szempontokkal foglalkozott volna, ha figyelembe veszi, hogy az Alaptörvényből ez a prioritás nem feltétlenül következik, vagyis „az állam nem kifejezetten díjazza az efféle legitimitációt”.⁵⁰

Az Alkotmánybíróság már a két 2008-as határozatban is elmulasztotta annak tisztázását, hogy mit jelent a közösség méltósága, valamint azt is, hogy milyen szempontok szerint ítélt meg a közösség tagjának méltósága. Azzal, hogy a 6/2021. (II. 19.) és a 7/2021. (II. 19.) AB határozatban továbbra sem tette egyértelművé az alanyi oldal relációjának egyetlen elemét sem, nem segítette a közösségek védelme törvényi szabályozásának érvényesülését. A testület láthatóan folyamatosan bizonytalan abban, miként viszonyuljon az 1990-től a kezdeti években markánsan felrajzolt értelmezési út, annak szempontjai és a 2012-re tökéletesen megváltozott alkotmányjogi szöveggörnyezet között feszülő ellentmondással. Eltekintve a szervezetszociológiai szempontoktól, amelyek lényege a téma szempontjából összefoglalható abban, hogy egy rendszer mindig átörökíti a módszereit, kétségtelen zavart okoz a rendes bírósági gyakorlatban, hogy az Alkotmánybíróság az alapjogi összevetésekhez szükséges értelmezési szempontokat rendszeresen kikerüli. A döntésekhez fűzött különvéleményekből, azok számából kitűnik, hogy a régi és az új gyakorlat alkalmazása mögé közel azonos arányban állnak be a bírák, a jelentős döntések minimális többséggel születnek meg, ami önmagában érzékelteti a testület megosztottságát és bizonytalanságát saját gyakorlatával kapcsolatban. A rendes bírósági működés talajvesztéséhez vezető körülmény, hogy az Alkotmánybíróság a korábbi gyakorlatától elmozdulás esetén az ezt követő határozatokban minden különbségtétel, elhatárolási ok világossá tétele nélkül visszatér régebbi nézőpontjához, és e leplezett azonosulással teljesen homályossá teszi a jogértelmezés helyes irányát az Alaptörvény-konform értelmezésre köteles bíróságok számára.⁵¹

⁵⁰ Robert C. POST: *A szólásszabadság amerikai hagyományának magyarázata. Joggyakorlat alkotmányos értékek és a társadalmi kontextus ölelésében*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 630.

⁵¹ Ennek kiemelkedő példája a 3001/2018. (I. 10.) AB határozat.

Az Alkotmánybíróság 6/2021. (II. 19.) AB határozat szerinti döntése folytán az ügyben eljáró bíróságoknak további érdemi vizsgálatot kell folytatniuk „alkotmányjogi kérdésekben a jelen határozat szerint eljárva” [38]. Azonban a korábban már kiemelt megállapítások ([35]–[36]) ellentmondására figyelemmel az is további értelmezést követel a bíróságtól, hogy honnan folytassa az eljárását. Ha a méltóság sérelmével kapcsolatos megállapítást értékeli, akkor e vonatkozásban az alkotmánybírósági határozat közbenső ítéleti hatállyal bír, mert a Ptk. 2:54. § (5) bekezdése vonatkozásában a határozat nem adott iránymutatást az emberi méltóság alkalmazási elsőbbségével vagy háttérbe szorulásával kapcsolatban, ennek hiányában pedig az Alaptörvény IX. cikkének (5) bekezdése – az utóbbi alkotmánybírósági határozatok indokolásának többsége szerint – abszolút korlátot állít fel a véleménynyilvánítás jogának gyakorlása elé. A bíróság tehát a törvényi tényállás elemeit csak a személyiségjog-sértés szankciónak megállapításával kapcsolatban vizsgálhatja. Ha a 2013 óta meghozott alkotmánybírósági határozatok áttekintése alapján az emberi méltóság prioritását követő határozatok lennének kisebbségben, akkor merülhetne fel az I. cikk (3) bekezdése szerinti korlátozás figyelembevétele. Ha a 6/2021. (II. 19.) AB határozat [35] bekezdésében tett megállapításnak tulajdonít jelentőséget, akkor a vizsgálódást a bíróságnak az előbbinél korábban kell kezdenie, az alkotmányosan védett véleménynyilvánítás tartalmát ahhoz képest kell meghatározni, hogy az a közösség méltóságának megsértésére (is) irányul-e. Az eljárásjogban és az anyagi jogértelmezésben kiütköző, felsorolt akadályoktól függetlenül az alkotmányjogipanasz-eljárásoknak van önmagukon túlmutató jelentőségük is. Mindaddig azonban, amíg az Alkotmánybíróság kisiklik az emberi méltóság vonatkozású ügyek alapvető kérdéseinek megválaszolása elől, a vallási közösségek jogvédelme kiüresítésének kockázata semmilyen eszközzel nem csökkenthető.

